

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА СХІДНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра з арабської філології

**на тему: "Лексико-граматичні особливості українських перекладів
Корану"**

Допущено до захисту
" ____ " _____ року

студента групи МПпар 54-20
факультету *сходознавства*
освітньо-професійної програми
*Галузевий переклад: арабська,
англійська мова*
за спеціальністю *035 Філологія*
за спеціалізацією *035.068 Східні
мови та літератури (переклад
включно), перша – арабська*

**Фархутдінова Фаріда
Руслановича**
(ПІБ студента)

Науковий керівник:
Док.філ.наук., проф. Хамрай Олексій
Олександрович

*Завідувач кафедри
східної філології*

(підпис) *Валігура О.Р.*
(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. КОРАН ЯК ГОЛОВНИЙ САКРАЛЬНИЙ ТЕКСТ МУСУЛЬМАН.....	7
1. Коран – головна істина всіх мусульман.....	7
2. Структура, хронологія, стиль та особливості мови Корану.....	11
3. Перші переклади Корану у світі	17
4. Український вклад у дослідження Корану.....	20
5. Перекладницька діяльність Яреми Полотнюка.....	21
6. Вагомий внесок Валерія Рибалкіна.....	23
7. Дослідження Якубовича.....	25
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ КОРАНУ.....	29
2.1 Поняття "перекладна трансформація".....	29
2.2 Види лексичних трансформацій.....	30
2.3 Лексичні особливості на прикладі перекладів Рибалкіна та Полотнюка.....	34
2.4 Екзегетика.....	44
2.5 Поняття "тафсир" та "тавіль".....	45
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДАХ СВЯЩЕННОГО КОРАНУ.....	51
3.1 Мова Корану як показник арабської граматики.....	51

3.2 Види граматичних трансформацій.....	57
3.3 Граматичні трансформації у перекладах Рибалкіна та Полотнюка.....	61
Висновки до розділу 3.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
РЕЗЮМЕ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Наразі неможливо уявити наш світ без літератури та її поширення. Вивчення різних творів дає змогу заглибитися у проблеми, які насамперед постають перед автором і шляхи вирішення цих проблем. Тобто книги дають змогу поглибитися у внутрішній світ митця.

Дослідження іноземних творів дає можливість вивчити різноманітність іншої культури, її багатство, але таку роботу неможливо уявити без перекладницького аспекту.

Переклад завжди слідував за популяризацією літератури. Коли людина читає вже перекладений твір, вона розраховує на те, що він є абсолютною копією оригіналу, де зберігається усі особливості мови та творчого стилю автора, тільки іншою мовою. Одною з головних проблем є переклад конфесійних текстів, адже він потребує чіткого відображення оригіналу. Помилки у перекладі можуть призвести до глобальних проблем. Так, наприклад, переклад змістів Корану ставить перед перекладачем багато складних задач, такі як правильний аналог з мови оригіналу, передача основного сенсу та збереження граматичної структури.

Коран для мусульман - це джерело божественного благословення та нагороди, спокою та керівництва. З ним вітають дитину при народженні, з нею вона або вона прямує в подорож життям, з нею вирушають у кінцеве місце проживання. За цю тривалу подорож життя прочитати Коран протягом певного періоду, який може складатися з тижнів, місяців або більше відповідно до сурами священного тексту для щоденного читання. Цей процес відомий як хатм ал-Коран або завершення його читання. В особливих випадках, таких як пісний місяць Рамадану, побожні зобов'язуються розповідати весь Коран, розділений на тридцять рівних частин, які переписуються протягом тридцяти ночей мусульманського священного місяця. Пророк Мухаммад, як кажуть, називав таку людину, яка читає весь

Коран, "постійним мандрівником" тому, що коли читець доходить до кінця читання, він (або вона) має почати все спочатку.

Коран, насамперед - "Книга керівництва до Богобоязливості" (Коран 2:1-5). Віруючі повинні розмірковувати над Кораном, вивчити його значення та застосовувати його вірші до свого повсякденного життя. Коран призначений бути основою мусульманського суспільства. Коран регулює ставлення дитини до батьків та їх обов'язки до дитини. Він регулює відносини мусульманина до немусульманина, ставлення окремих елементів держави до його правлячої сили та відносин людини до Бога. Коран, якщо сказати двома словами, є школою для мусульман, яка дисциплінує їх фізично, морально і духовно.

Актуальність дослідження визначається стрімкою тенденцією до розвитку вивчення лінгвокультурних аспектів у арабо-українських відносинах. Існує необхідність дослідити переклади різних українських вчених.

Метою дослідження є порівняти та визначити методи перекладів Корану українськими дослідниками.

Для досягнення необхідної мети існує необхідність розв'язання таких завдань:

- Виявити які українські вчені займалися дослідженням Корану
- Окреслити таке поняття як "екзегетика"
- Визначити методи, які використовуються при перекладі сакрального тексту
- Дослідити методи, які використовувались під час перекладу українськими лінгвістами.

Об'єктом дослідження є тексти перекладів Корану українських лінгвістів.

Предметом дослідження є перекладницькі трансформації в процесі перекладу сакрального тексту з арабської на українську мову.

Матеріалами дослідження стали переклади Корану Я. Полотнюка та В. Рибалкіна.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувались такі методи: метод критичного аналізу, який було використано під час вивчення праць

попередників, метод індукції та дедукції, який було застосовано під час дослідження трансформації при перекладі, метод порівняння, на якому ґрунтується аналіз перекладів українських вчених.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше було проаналізовано різні українські переклади священного Корану.

Практичне значення роботи. Даний матеріал може бути використаний у процесі вивчення та дослідження сакральних текстів мусульман, проведенні семінарів та лекцій, присвячених впливу арабської культури на українську лінгвістику.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження викладені у роботі були представлені на міжнародній студентській науково-практичній конференції. "Ad orbem per linguas. До світу через мови". Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної відеоконференції "Світ цінностей і цінності у світі", 13–14 травня 2021 року. Київ. Видавничий центр КНЛУ, 2021. 718с., на ст.223-224, Фархутдінов Ф.Р.

РОЗДІЛ 1. КОРАН ЯК ГОЛОВНИЙ САКРАЛЬНИЙ ТЕКСТ МУСУЛЬМАН

1.1 Коран – головна істина всіх мусульман

Коран — це головна священна книга мусульман, основне джерело ісламу. Правильно вимовляння "Кур'ан". Слово "Коран" походить від арабського кореня "кир'аа", який має значення "читання напам'ять", "декламування". Мусульмани часто називають Коран шанобливо Книгою (альКітаб — арабською) або Книгою Аллаха (Кітабуллах). Згідно з вченням ісламу, Коран є Словом Божим, він не є сотвореним, а існує предвічно як атрибутивна риса Аллаха і був переданий людям шляхом Одкровення. Коран вважають останньою ланкою у ланцюгу даних людству Божих Одкровень. Коран сповіщався пророку Мухаммаду через архангела Гавриїла (Джібріла арабською) частинами протягом більш як 20 років з деякими перервами. Дар пророцтва у Мухаммада виявився у віці 40 років і тривав до його смерті. Перше Одкровення від архангела Гавриїла Пророк одержав у місяць Рамадан. Аяти Корану, що були послані Мухаммаду протягом 13 років за часів його перебування у м. Мекка (до його переселення — Хіджри), звуть мекканськими, а ниспослані йому у м. Медина та на шляху до неї — мединськими. Коран виголошений та записаний арабською мовою. Записи Корану після смерті пророка Мухаммада було зібрано в єдину книгу у період правління халіфа Абу Бакра, яка згодом зберігалася наступним халіфом Омаром та вдовою Пророка Хафсою. Осман — третій халіф (644–656 рр.) ініціював укладання ретельно вивірених копій Корану, які стали його офіційними текстами. Три з них дійшли до наших днів. Структуру Корану утворюють сури та аяти. Слово "сура" перекладається як "крок", "ступінь", "частина" (часто правильно перекладають як "глава або розділ"). Єдиний текст Корану містить 114 сур, розташованих (починаючи з II) переважно за їх розміром. Вони складаються з 6600 аятів. Це слово арабською означає "знамення", "чудо". Неправильно (за аналогією з біблійною традицією) розуміти аят як "стих". Для зручності вивчення та повсякденного читання текст Корану умовно поділяють на 30 джюзів (фрагментів), які, у свою чергу,

розділяють на хізби (1/2 джюзу) та рубу (1/8 джюзу). Останній є мінімальною частиною Корану для щоденного читання. Для мусульманина Коран є вічним чудом. Згідно з ісламом, Коран завершує всі попередні монотеїстичні Священні Писання, даючи людям завершене, кінцеве, остаточне, повне Одкровення. Він має гранично універсальний характер, його адресовано не одним лише арабам, а всьому людству, незалежно від раси або етнічної належності особи. Коран містить найбільш універсальні принципи людського буття в індивідуальному і суспільному його вимірах. Призначення цих принципів мусульмани вбачають у знешкодженні зла у свідомості і вчинках людей, в утвердженні відносин справедливості і братерства поміж ними. Зміст Корану є основним джерелом релігії ісламу. Основні положення Корану тяжіють до двох смислових центрів: віри в Єдиного Бога та непорушності й обов'язковості встановлених Ним законів. Віра стає духовним стрижнем всього духовного світу особи, а закони ісламу визначають усі її відносини з Всевишнім та з оточуючим світом. З цим пов'язані ісламські принципи: єдинобожжя — "таухід" (єдність та єдиність Аллаха); посланництва Божого і пророцтва — "рісалат" (титул "Расуль акрам", що означає "Найвидатніший пророк", належить саме Мухаммаду); намісництва, спадкоємності — "Халіфат Расуль Аллах", що означає намісництво Боже на землі, а також місію голови мусульманської умми або держави. До найвідоміших ідей Корану належить теологема напередвизначеності всього суцього, яка (попри її антиісламські інтерпретації) визнає за людиною право на свободу вибору та означає її свідомо і вільно прийняту покірність волі Всевишнього Господа світів, а не схиляння перед обставинами.

Коран є найголовнішим джерелом політичноправових поглядів мусульман, з нього виходить шаріат. Настанови щодо соціальних проблем містять насамперед мединські сури. Найчастіше вони висвітлюють питання соціальної організації суспільства, соціальних норм, суспільних відносин, громадянського та кримінального законодавства, війни та миру, засобів

захисту ісламу, стосунків з іншими монотеїстами та язичниками. Мединські сури містять правила, повчання, настанови щодо майнових, економічних, сімейних відносин серед мусульман. Необхідність пояснення широкому загалу віруючих положень Корану покликана до життя появу "тафсіру" — розгалуженого корпусу коментарів та тлумачень коранічних текстів. Переклади Корану національними мовами не мають для мусульман сакрального значення, вони сприймаються лише як засіб, який полегшує розуміння змісту оригінального тексту.

За життя Мухаммеда ніхто не збирав текстів, люди вчили їх напам'ять, записували на різних предметах. Після його смерті виникла ідея зібрати ці тексти, поки були люди, які знали їх напам'ять. Цю справу доручили Зайду Ібн Сабіту, який служив секретарем у Мухаммеда протягом останніх п'яти років. Він склав збірник сур, упорядкував тексти, написані на пергаменті, кістках, глиняних табличках та ін. Цей збірник відомий під назвою Сухуф (листи), до нас він не дійшов. (Лубський, В.І, 2002, с. 432).

Коран — перша письмова пам'ятка арабською мовою, що містить релігійні погляди на світ та природу, догматичні положення, правові норми, обряди, ритуали, традиції арабів. Мусульмани вважають його словом Аллаха, що зійшло з неба, тобто його текст вкладений в уста Мухаммеда самим Богом. Текст Корану сформувався переважно після смерті Мухаммеда, в VII ст. Складається він із 114 сур (глав) — 90 "меккських" і 24 "мединських". Більша його частина — діалогічна полеміка між Богом, противниками ісламу й тими, хто вагається. Його змісті становлять проповіді Мухаммеда, уславлення Бога, закони, легенди, полеміка з євреями і християнами. У ньому можна виділити чотири змістових пласти:

- 1) релігійні погляди на світ, догматичне та культове вчення ісламу;
- 2) правові та моральні норми, обряди, традиції арабських племен, покладені згодом в основу правової й моральної системи ісламу;
- 3) давньосемітські, давньоарабські, іудейсько-християнські та інші міфи, легенди про пророків та їх діяння;

4) фрагменти фольклору доісламської епохи, відомості історичного, етнографічного, географічного характеру.

У Корані світ та людське життя поділено на земне і потойбічне. Земне трактується як тимчасове, як підготовка до майбутнього життя. Вихідним моментом вчення про людину є ідея її гріховності. Легенди в Корані та Біблії про гріхопадіння Адама та Єви здебільшого тотожні. За Кораном, люди поділяються на мусульман та невірних. Він містить вказівки щодо основної святині ісламу — Кааба в Мекці та обряду паломництва. Значна частина Корану — сказання про пророків, пройняті погрозами жорстокої розправи з тими, хто не слухатиме провісників Бога. Багато з них — дещо змінені міфи з Біблії, Талмуда. Так, у Корані розповідається про Ноя (Нусі), Авраама (Ібрагіма), Ісаака (Ісхака), Мойсея (Мусі), Аарона (Херуні), Давида (Дауда), Соломона (Сулеймана), Ісуса Христа (Ісу) та ін. Уявлення про світобудову містять багато фантастичних тверджень про походження і впорядкування Всесвіту. Так, згідно із Кораном, Аллах сказав: "Будь!" — і з'явилися "небеса і земля". Для створення світу Богові потрібно було шість днів. Першого дня були створені небеса; другого — сонце, місяць, зірки й вітер; третього — тварини, які живуть на землі і в морях, а також ангели на семи небесах і в повітрі. Четвертого дня Аллах створив воду і всім тваринам призначив їжу, цього ж дня за його повелінням потекли ріки. П'ятого дня було створено рай, а шостого — перші люди — Адам і Єва. В суботу справи було завершено, у світі запанували порядок і гармонія (Лубський, В.І, 2002, с. 480).

Основу "морального кодексу" Корану становлять заповіді: "Поважай Аллаха, не забувай про день суду, будь богобоязливим. Зломи гординю, будь лагідним, корись владі й сильним світу цього, бо вони — від Бога".

Згідно з Кораном, за одні, навіть найлегші, гріхи Аллах карає суворо, а інші, тяжчі вчинки, прощає. Він мстить синові за батька, онукові — за діда. Божественна кара (будь-яка невдача, горе, нещастя) спіткає людину несподівано, і ніхто не може знати справжньої причини гніву Аллаха.

На ранньому етапі ісламу Коран був єдиним джерелом віровчення та права. Однак з часом він перестав відповідати новим запитам, оскільки, написаний в родоплемінному суспільстві, він не міг пояснити складних явищ феодальної дійсності. Так з'явилася Суна — переказ висловлювань та вчинків пророка Мухаммеда, друге після Корану джерело віровчення в ісламі. Розповіді (хадиси) про справи та висловлювання Мухаммеда збирали близькі йому люди (сахаби, халіфи). Хадиси переважно відображали юридичні та моральні норми, обрядово-ритуальні настанови. Кожен хадис має дві частини: перша містить перелік імен людей, які передали його, аж до тієї людини, яка особисто чула вислів Мухаммеда; друга — суть розповіді (Лубський, В.І.,2002, с.464).

Отже, вивчення Ісламу неможливе без дослідження Корану, священної Книги мусульман. Це писання містить всі правила та закони, які дотримуються послідовниками моноїстичної релігії Іслам.

1.2 Структура, хронологія, стиль та особливості мови Корану

Коротко торкнемося питання структури, хронології, стилю та особливості мови Священної книги усіх мусульман світу.

Канонізований ще за часів халіфа Омара текст Корану має 114 глав (сур) різних за своєю довжиною. Від 3 до 286 фраз (аятів). (Коран в рос 81) У коранічних науках слово аят – частина Корану, вірш, який складається з одного чи декілька речень та має визначенні початок та кінець. (введ в кор. Наук 43) Аят – фраза або фрагмент фрази. Кожен вірш Священної Книги вважається чудом, по-арабськи “айя” - звідси і назва. Наприклад, у першій сурі Корану 7айятів. У найдовшій – другій – 286 аятів, у найменших. наприклад, у 110-н – 3 (Ібрагім І. М.,1997, с. 90).

Сура – одна з частин чи глав Корану, яка об'єднана у цілу групу аятів.

Більша частина Корану написана римованою прозою, тобто декілька аятів закінчується на один і той самий склад. Традиційно Коран читається співучо.

Крайні шійти до загальновідомого тексту Корану ще додають останню, 115-у суру "Ан-Нурейн", тобто "Два світила", яка має 42 аяти і яку, на їхню думку, з тексту Корану навмисне вилучили політичні противники халіфа Алі ібн Абу Таліба. Як довели дослідники, ця сура є пізнішою підробкою, й авторитетні шійтські богослови її не визнають.

Перші рукописи священної книги, напевно не мали назв, розділових знаків між сурами та нумерації аятів, як ми це бачимо у сучасних виданнях. Саме тому точна кількість аятів у різних варіантах підрахунку коливається від 6204 до 6236. Мусульманські дослідники кора нічного тексту підраховали і кількість слів – 77439 та літер – більш ніж 321 тис.. Більш точному підрахунку заважав той факт, що рання арабська писемність ще не була стандартизована, а деякі літери то з'являлися, то зникали на письмі.

Послання сур Корану пророку Мухаммаду тривало приблизно 23 роки, з 610 по 632 рік н.е. Ці роки він провів у Мекці (до 622р.) та в Медині (622-632). Отже, одна частина Корану була отримана ним у Мекці, а інша – переважно в Медині.

Дослідники багато вивчали питання поділу сур та аятів на мекканські та мединські. Вони уважно вивчали Коран, вивчали місце та час ниспослання того чи іншого аяту, тієї чи іншої сури. Необхідність цього була спричинена наступним:

- Визначити, які з аятів є скасованими щодо своєї дії, а які скасовують дії інших;
- Знати час та умови введення у дію того чи іншого положення Корану;
- Уберігати аяти від змін та підмін.

Ібн ан-Накіб у своїй книзі "Введення у коментарі" зазначав: "Те що ниспослане у Корані поділяється на чотири частини: мекканське, мединське, частково мекканське чи частково мединське.

Важливо відзначити, що термін "мекканське" чи "мединське" щодо аятів Корану згадуються у трьох основних смислах:

1. Мекканськими вважаються аяти, які ниспослані до хіджри, а мединськими – після хіджри. Місце отримання аятів не має значення. Усман ібн Саїд ар-Разі виводив з існадом, який йде до Ях'ї ібн Саклями, який говорив наступне: " Ниспослане у Мецці чи на шляху у Медину до того як Пророк, мир йому та благословення, прибув туди, вважається мекканськими, а ниспослане Пророку, мир йому та благословення, під час його подорожей після його прибуття у Медину, вважається Мединськими".
2. Мекканським вважається ниспослане в Мецці, а мединським – у Медині. Але у цій класифікації з'являється третя, проміжна група, адже є і такі аяти, які були отриманні Пророком поза межами Мекки та Медини.
3. Мекканські аяти – ті, що звертаються до мешканців, а мединські – ті, що звертаються до мединців.

Важливо відмітити, що перша класифікація є найбільш поширеною та найбільш точною. Адже вона пов'язана з однією подією – хіджрою, а отже легше прослідити все, що було до та після неї (Рибалкін В. С.1998, с. 122-134).

Коранічні тексти, проголошені пророком у Мецці мають три частини:

1. Сури першого, мекканського періоду (їх ще звать "поетичними") досконали в літературному плані, емоційні та піднесені. У коранічних текстах цього періоду є і гнівна відповідь ідолопоклонникам, і живописання кінця світу перед Судним Днем, страждань, що чекають невірних у пеклі. Зустрічаються також згадки про народи і людей, котрі, як і мекканці, не слухали своїх пророків, за що і були покарані або взагалі знищені:

" Чи ти бачив, як вчинив Господь з племенем Ад?

І з мешканцями Ірама, міста, що пишалось колонадами, Подібних до яких ще не споруджували в цьому краю?

Та з самудянами, які вирубали свої житла в скелях?

Та з фараоном, який садив людей на палі?

Які чинили беззаконня в своїх краях?

І множили в них несправедливість?

Так шмагнув їх Господь бичем своєї кари."

(Коран, 89: 6—13) Переклад Я.Полотнюка (Ярема Полотнюк,1990, с. 124-129).

2. Сури другого періоду називають "рахманськими". У них Аллах постійно називається іменем Рахман - "Милостивий". У цих сурах роз'яснюється могутність Бога, те, як ним був створений світ й усе суще на землі.
3. Третій період мекканських проповідей називають "пророчими". Пророк нагадує людям про стародавніх героїв й учителів віри: Нуха, Лута, Ібрагіма, Іси.

У сурах Мединського періоду багато культових, юридичних та етичних розпоряджень. Саме тут фіксується остаточне оформлення ісламу як самостійної релігії. І сказання в мединських сурах більш просторі, рівні за викладом, менш натхненні, ніж мекканські. "Божественні одкровення" цього часу розповідають про молитви, піст, дари та милостиню на потреби общини; з'являються і заборони; на вилучення лихварського відсотка, пиття вина, уживання свинини, азартні ігри. Словами Аллаха встановлювалося шлюбне право, право майнової спадщини, військової здобичі.

Мекканські сури, що поділяють за походженням на три періоди, відрізняються від мединських за змістом, стилем, мовними особливостями. Сури першого мекканського періоду (найдавнішою з них вважається сура 96) піднесені й емоційні. Сури другого періоду більш спокійні, філософські, присвячені в основному проповіді єдиногобожжя. У сурах третього періоду багато сказань про Пророків. Сури мединського періоду в основному містять численні культові, юридичні та етичні приписи, оскільки саме в Медині Пророк став реалізовувати релігійно-правові норми ісламу.

У Західному та вітчизняному ісламознавстві довгий час нав'язувалася думка про те, що Коран являє собою скупчення проповідей, настанов та юридичних канонів, що події, які в ньому описуються ніяк не пов'язані між собою.

Але наприклад Піотровський у своїй книзі "Коранічні сказання" пише: "Прийнято вважати, що всередині сур аяти поєднані механічно. Однак це –

поширена помилка. Уважне співставлення контекстів кожної сури та аналіз близьких за сюжетом контекстів виявляє, що усередині глав різні сюжети насправді взаємопов'язані за допомогою змістовних ілюзій, які підчас досить складні та не зрозумілі для сучасної людини. Уважне відношення мусульман до хронологічної послідовності аятів призвело до того, що у більшості випадків у сури об'єднані аяти, проголошені у один і той самий період. Винятки окремо приводяться у коранічних коментарях." (Пиотровский М. Б., 1991, с. 219).

У мусульман ніколи не виникало сумнівів у неперевершеності мови та стилю Корану. Постійно підкреслюється його божественність. Цей факт ніколи намагаються заперечити орієнталісти та інші, але досі безуспішно (Резван Е.А., 1964, с. 608).

Наприклад у своїй книзі М. Муртазін пише: "Ми можемо визначити стиль у літературі як особливі риси, які притаманні тому чи іншому жанру чи автору. Корану притаманне виключно особливий стиль, який можливо лише засвоїти лише уважно вивчаючи текст сур та аятів. Дуже багато літераторів та дослідників відмічають стилістичну своєрідність Корану. У ньому є пряма мова та діалог, розповіді та притчі, терплячі повідомлення та емоційні висловлювання, різкі контрасти образів та схожість епітетів та багато іншого. Відомий письменник Тага Гусейн відмітив, що текст Корану – це і не поезія, і не проза, це сам по собі Коран" (Марат Мартазин, 2006, с. 160).

“За масштабами впливу на духовний і суспільний розвиток народів Сходу Коран належить до культурної спадщини усього людства. В історії світової культури він стоїть поряд із Старим і Новим Завітами”, — писав відомий знавець Близького Сходу П. Грязневич.

Справді, Коран остаточно закріпив у всьому мусульманському світі єдину літературну мову. Слова і вирази з нього ввійшли до літературного і побутового мовлення мусульман незалежно від їхньої національності. Яскравий тому приклад - творчість відомого азербайджанського поета і мислителя, який писав мовою фарсі, Нізамі Гянджеві. Коранічні образи і

сюжети пронизують усі п'ять поем його знаменитої "П'ятириці". Коран у перекладах читали Гете, Байрон, Пушкін, Лев Толстой, Іван Франко, Леся Українка та багато інших, які зробили свій вагомий внесок у скарбницю світової літератури (Резван Е.А, 1964, с. 608).

Ознайомлення з Кораном, священним писанням ісламу і першою писемною пам'яткою арабської літератури, відіграло і відіграє важливу роль в реалізації загального прагнення людства до духовного діалогу і взаєморозуміння. На цьому шляху діячі української культури і літератури зверталися не лише до Біблії, співвідносячи свої філософські ідеї з Книгою Книг, а й до Корану - Священної Книги мусульман, іноді за принципом "відштовхування", частіше - у пошуках джерел "величі духу".

Отже, священний текст Корану має особливу форму написання, специфічні граматичні структури та різноманітні лексичні одиниці, які притаманні лише священному писанню. Під час дослідження праці різних дослідників ми прийшли до висновку, що дуже багато вчених намагалися і намагаються зрозуміти сенс та правильно передати його читачам. Кожен перекладач ставить перед собою ціль – якомога точніше передати сенс та залишити структуру написання Корану. Тож дослідники під час перекладу повинні вирішувати низку проблем та бути компетентними та обізнаними у сфері перекладу та лінгвістики в цілому.

1.3 Перші переклади Корану у світі

Переклади іранською мовою

Першим перекладачем Корану був Салман аль-Фарісі, який був знатним соратником пророка Мухаммеда з Персії. Він переклав суру Аль-Фатиха перською мовою в VII столітті. Перший повний переклад на перський був зроблений по "Тафсиру" ат-Табарі під час правління імператора Саманідів Абу Саліха Мансура ібн Нуха у другій половині X века. Перший друкований перський переклад Корану, зроблений Маваб-е Алийах чи

Тафсир-е Хусайні, було видано 1837 року у Калькутті. У 1912 році в селі Магометановському (нині село Чикола) місцевим муллою, ім'я якого не збереглося, було переведено Коран дигорською мовою (Федар Тахъазти, 1995, с. 75).

У 1968—1971 роках у Багдаді було опубліковано переклад Корану на курдську мову, виконаний Мухаммад Койє Галі-Заде у трьох томах. Переклад Мухаммада Хала у чотирьох томах було видано Багдаді і Сулейманіє в 1969—1979 годах (Бартольд В. В., 1918, С. 441—444).

Переклади індоєвропейськими мовами

Вважається, що перший переклад Корану було виконано в 884 році в Сінді (частина Індії на той час, сьогодні — частина Пакистану) за наказом вченого з Іраку Абдулли ібн Умара ібн Абдуль-Азіза на замовлення індійського раджі Мехрука, який був раджою Пенджабу та Кашміру (Наджип Э. Н с. 49—50). Але цей переклад був лише до сури Йо Сін. Перший переклад на сучасний хінді було зроблено доктором Ахмад Шахом Масіхі, християнським священиком (опублікований 1915 року) (Наджип Э. Н., 1960, С. 49—50).

У 1776 був складений перший повний переклад Корану на урду Шахом Рафт ад-Діном. Його перше видання було опубліковано в Калькутті в 1840 (Мухиттин Акгюль, 2003, с 246). У 1790 році в Делі шейхом Абдуль-Кадіром ібн Шах Валіуллах був складений переклад Корану на урду. Цей переклад з'явився в кількох літографічних виданнях з текстом на урду та міжрядковим оригіналом (вперше опублікований 1829 року в Делі). Арабо-перський міжрядковий текст був виданий у двох томах у Калькутті у 1831 році. Обидва перекладачі були синами Шаха Валіуллаха Дехлеві (S. M. Zwemer P. 1915, С. 244—261). Відомий старий переклад Корану на урду, зроблений початку Х века.

Переклади на тюркські мови

Вважається, що перший тюркський варіант Корану було складено на основі перського перекладу "Тафсіра" ат-Табарі одночасно з перським варіантом. Також є думка, що тюркську версію Корану було складено через сто років, у XI столітті. Проте жоден із цих варіантів не зберігся. (Мухиттин Акгюль, 2003, с. 246) У 1914 році в Бухарі Заки Валідов знайшов і придбав для Академії наук рукопис тлумачення (тафсир) деяких сур Корана середньоазіатською старотюркською мовою з домішкою перської, цей рукопис датується XII-XIII століттями (Бартольд В. В., 1918, С. 441—444). Відомий також переклад Корану на тюркську мову, складений у Середній Азії в 1333/34 (Наджип Э. Н., 1960, С. 49—50).

Перший переклад Корану турецькою мовою був опублікований в 1842 році в Каїрі. Переклад був виконаний з "Тафсир ат-Тіб'ян".

Вперше переклад корану кримськотатарською мовою здійснив письменник і журналіст Різа Фазил. Цей переклад публікувався в 1991-1994 роках у журналі "Йилдиз", а в 1998 був виданий окремою книгою. Інший переклад Корану кримськотатарською мовою підготували спільно Саїд Дізен і Закір Куртнезір в 1998 році, який був затверджений до видання Духовним Управлінням Мусульман Криму в 2004 (П. А Грязневич, С. М. Прозоров., 1984, с.230).

Перший переклад татарською мовою був виконаний Мусою Бігєєвим у 1911 році, проте його друкування залишилося не закінченим через протести мусульманських релігійних діячів. Повний татарський переклад Корану разом з арабським текстом видав у Казані в 1914 Мухаммад Каміл Тухватуллін (П. А Грязневич, С. М. Прозоров, 1984, с. 230).

Переклади європейськими мовами

У 1143 році Роберт Кеттонський видав перший переклад Корану латинською мовою (Густерин П. В., 2014, С. 17, 61). Цей переклад був під назвою "Lex Mahumet pseudoprophete" ("Закон Мухаммада, псевдопророка"). Як передбачала назва, цей переклад був упередженим і спрямованим проти Корану. Багато пізні переклади Корану європейськими мовами були

засновані на праці Роберта Кеттонського . Видатний за своєю науковою значимістю переклад Корану на латинь був виконаний італійцем Людовіко Мараччі і виданий з паралельним арабським текстом та коментарями під назвою "Alcorani Textus Universus Arabice et Latine" у двох томах 1698 року в Падуї (Густерин П. В.,2014, С. 13,17,20,31).

Італійська мова стала першою з сучасних європейських мов, якою був виконаний переклад Корану. Автором цього перекладу в 1547 став Андреа Арривабене, який взяв за джерело переклад Роберта Кеттонського (Густерин П. В.,2014, С. 13, 17, 20, 31). Італійський переклад був використаний для підготовки першого німецького перекладу, виконаного Соломоном Швайгером в Константинополі і виданого під назвою "Al-Koranum Mahumedanum" в 1616 в Нюрнберзі. Цей переклад був використаний для першого голландського перекладу (анонімного), виданого в 1641 році в Гамбурзі. З перекладачів Корану німецькою мовою слід згадати Теодора Арнольда (1746), Леопольда Ульмана (1840) та Фрідріха Рюккерта (1888).

Перший переклад Корану на іспанською мовою було зроблено 1609 року невідомим автором (Л. Н. Гумилев, М. И. Артамонов, Айдер И. Куркчи, 1994).

Перший переклад Корану англійською мовою, The Al-coran of Mohamet, був виконаний у 1649 році Олександром Россом. Цей переклад був зроблений не з арабської мови, а з французького перекладу Андре дю Ріс (1647) "L'Alcoran de Mahomet", який містив багато помилок (Густерин П. В.,2014, С. 11, 61). Перший англійський переклад Корану з арабської мови, The Al Koran of Mohammed, був виконаний Джорджем Сейлем і видань у 1734 р. (Густерин П. В.,2014, С. 12, 17, 62). Переклад Сейля залишався найпопулярнішим англійським перекладом протягом наступних двох століть і видається в наші дні (одне з останніх видань вийшло 2009 року).

1.4 Український вклад у дослідження Корану

Зацікавлення Кораном та ісламською релігією в Україні, зокрема в Острозькій і Києво-Могилянській академіях, виникло ще у давні часи. Однак перекладів цієї книги українською мовою не було дуже довгий час. Так, у XVI—XVIII століттях доводилося користуватися латинськими перекладами, а у XIX-му з'явилися російські і польські, які набували широкої популярності у літературних і дослідницьких колах.

1905 року у Москві переклад російською мовою 28 найстаріших сур Корану видав найвідоміший український сходознавець Агатангел Кримський. До тексту він додав коментарі і пояснення, а сам він вийшов як додаток до монографії "Історія мусульманства".

Також окремі уривки з Корану А. Кримський переклав і розмістив у своїх україномовних ісламознавчих дослідженнях. Незважаючи на глибокий, можна навіть стверджувати, всеохопний інтерес до Ісламу і досконале знання арабської мови, вчений не ставив за мету здійснити повний переклад Корану. Перший повний переклад Священної книги мусульман українською мовою здійснив у 1913 році львівський перекладач Олександр Лисинецький (Абранчак). Однак його виконано не з мови оригіналу (арабської), а з німецького перекладу Макса Геннінга (виданий у Лейпцигу 1901 року), який на той час вважався одним із найкращих. Оригінал перекладу О. Лисинецького надрукований латинським шрифтом на друкарській машинці і складається з 1147 аркушів. Автору так і не вдалося видати цей текст (можливо, завадила Перша світова війна), і зараз єдиний його примірник зберігається у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника разом з іншими документами Наукового товариства ім. Шевченка (Соломія Вівчар, 2018).

Отже, Україна зробила величезний крок до вивчення Корану. Незважаючи на заборони, складність пошуку літератури, дослідники, такі як Лисинецький все ж працювали над перекладами Корану.

1.5 Перекладницька діяльність Яреми Полотнюка

На початку 90-х років ХХ століття поетичний переклад з арабської мови найстаріших сур мекканського періоду діяльності пророка Мухаммада здійснив український сходознавець зі Львова Ярема Полотнюк. Його було надруковано у журналі іноземної літератури "Всесвіт" (№ 6, 1990 р.).

Крім цього, Я. Полотнюк написав велику і дуже цікаву супровідну наукову розвідку-коментар. У ній він подав детальну біографію пророка Мухаммада, зібравши і використавши усі доступні науці факти, а також враховуючи мусульманську традицію. Я. Полотнюк розповів про зародження Ісламу як релігії, про те, як з'явився Коран, який спочатку був записом одкровення Пророка на окремих аркушах пергаменту з пам'яті людей, що особисто знали Мухаммада. Повідав учений і про структуру самого Корану — про мекканські і медінські сури, порядок їх розміщення, також про велику працю європейських дослідників, які встановлювали хронологію сур, адже навіть "для немусульман Коран є своєрідним історичним джерелом певного часу, чудовою пам'яткою арабської класичної літератури й не менш чудовою пам'яткою арабської мови першої половини VII ст., яка дійшла до нас майже без змін".

Саме слово "Коран", як писав Я. Полотнюк, згідно з тлумаченням знаного мусульманського богослова Абу Ханіфи (699 — 767), який до того ж був чудовим знавцем літературної арабської мови, є віддієслівним іменником дієслова "кара'а" й має два значення: "збір, зібрання" (Божих одкровень) та "читання" у розумінні "те, що (часто) читається; те, що читається вголос" тощо. Європейська та й взагалі світова наука більш схиляється до другого тлумачення.

Велику увагу у своїй статті Я. Полотнюк відвів і знайомству з Кораном у Давній Русі, адже перші відомості про Священну книгу потрапили до давнього Києва ще в XI столітті, коли андалуський араб Абу Хамід Мохаммед аль-Гарматі навчав мусульманських молитов тюркських воїнів київського князя.

Історії перекладів Корану європейськими мовами також відведене місце у цій розвідці. Я. Полотнюк зазначив, що першим справді науковим перекладом Корану слід вважати переклад Л. Мараччі латинською мовою, здійснений з благословення Папи Римського і виданий у Венеції у 1547 році, у якому разом з перекладом надруковано й оригінал, а також коментар до незрозумілих слів. Пізніше, у XVII—XIX століттях, з'явилися переклади Корану цілою низкою європейських мов — італійською, голландською, французькою, німецькою, англійською, російською, польською (Соломія Вівчар, 2018).

Згадав Я. Полотнюк і про перекладацьку працю над Кораном А. Кримського та інших українських дослідників XX століття, серед яких Тауфік Кезма, Андрій Ковалівський, Вольф Бейліс, Олександр Лисенецький, Юрій Кочубей, Валерій Рибалкін, зазначаючи, що розвиваючи цю перекладацьку традицію, "ми підготували розширений переклад найстарших і, як нам здається, найпоетичніших сур Корану, проголошених пророком у перший, мекканський період його життя". Це 48 найдавніших сур Корану. За основу перекладу Я. Полотнюк взяв оригінал офіційного каїрського видання Корану, "неодноразово перевиданого і однаково авторитетного як серед мусульманських богословів, так і серед сходознавців".

До самого тексту перекладу дослідник додав посторінкові розлогі коментарі з поясненням незрозумілих моментів тексту книги та арабських понять і слів (Соломія Вівчар, 2018).

Ярема Полотнюк один з найвідоміших українських перекладачів Корану, який здійснив трансформацію сакрального тексту з мови оригіналу, що ставило перед ним нові складні завдання, з якими філолог успішно впорався.

1.6 Вагомий внесок Валерія Рибалкіна

Відомий український сходознавець і дослідник Ісламу професор Валерій Рибалкін також зробив вагомий внесок у справу перекладу Корану українською мовою. Він переклав з арабської мови деякі частини Корану, а

саме сури найдавнішого періоду, які видав як окремою книгою, так і на сторінках журналу "Східний світ".

Учений подав власний переклад 28 хронологічно найдавніших сур Корану у тій самій послідовності, як їх подано у російському перекладі А. Кримського, що побачив світ ще у 1905 році. Також у примітках і коментарях він максимально використав зауваги великого сходознавця, виділивши їх курсивом з аббревіатурою "А. Кр." (Кочубей Ю., 2011, С. 189–191.)

У своєму перекладі В. Рибалкін не лише опирався на традицію А. Кримського, у передмові він теж згадав про видатного поліглота. Унікальність перекладу А. Кримського він пояснив так: "В його, безумовно, блискучому перекладі ми зустрічаємо цінні коментарі, базовані на працях авторитетних мусульманських екзегетів — Замахшарі, Суйути, Байдаві та інших. Активно вчений звертається і до досліджень та перекладів таких класиків європейської арабістики, як Шпренгер, Хеннінг, Сель, Мадаччі, Ньольдекке. Такий підхід дозволив Кримському уникнути перекладацьких прорахунків не тільки своїх попередників, а навіть і наступників".

Перекладу "Тисяча й однієї ночі" арабіст присвятив десять років. Але пан Рибалкін не був би паном Рибалкіним, якщо б зупинився лише на цьому з своїх перекладів. Попри те, що він: дипломат, завідувач відділу Класичного Сходу Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Київського національного лінгвістичного університету, а ще й завідувач кафедри сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича у Львівському національному університеті ім. Івана Франка, автор понад 200 наукових праць (у тому числі 10 книг) російською, українською, арабською та англійською мовами з різних галузей сходознавства, пан Валерій уже підготував до друку у серії "Скарби Сходу" у видавництві "Богдан" казки "Руввас та сорок розбійників" з блискучою своєю передмовою "Казковий Схід Агатангела Кримського".

Про творче обдарування Агатангела Кримського В. Рибалкін може розповідати годинами. Позаяк вважає його, А. Кримського, та й Андрія Ковалівського, з вітчизняних сходознавців, своїми вчителями. Хоч дорожить і повсякчас пам'ятає науку перших своїх учителів з орієнталістики — викладачів Східного факультету Ленінградського державного університету, який закінчив 1976 року (екстерном) з відзнакою. Безумовно, перекладач вільно володіє російською, арабською, англійською мовами; основними європейськими та деякими східними.

Валерій Рибалкін бажаний гість в арабському та мусульманському світах на міжнародних наукових конференціях. Його радо запрошують як у Катар, так і в Ліван, пишаються ним, скажімо, й арабісти Кембриджа...

У свої шістдесят дев'ять він невтомно розвиває вітчизняну арабістику. На запрошення документалістів бере участь у зйомках фільмів, у яких розкриваються маловідомі факти з українського сходознавства. Виступає на радіо. Бере участь у міжнародних наукових форумах. Нещодавно підготував до цікавої наукової розвідки свою передмову "Мандрівний манускрипт", що неодмінно зацікавить шанувальників історії та красного письменства (Рибалкін В.С., 1998, С. 511–512).

Переклади Валерія Рибалкіна використовуються як приклад перекладу, який зберіг в собі собливість арабського речення, стилістики та граматики. Вчений досяг значного успіху під час перекладу Корану – він дуже добре передав сенс арабського тексту та намагався зберегти структуру сакрального написання.

1.7 Дослідження Якубовича

2013 року з'явилося видання перекладу Корану українською мовою відомого українського сходознавця з Острога Михайла Якубовича. Перше видання (2013) побачило світ у Центрі короля Фагда в Медіні (Саудівська Аравія). Незабаром з'явилося ще декілька перевидань: друге було надруковане у

видавництві "Основи" в Києві, третє — з деякими правками та уточненнями видало 2016 року Державне управління у справах релігій Туреччини, а четверте побачило світ 2016 року у Києві. У передмові до четвертого видання Корану шейх Сулейман Хайруллаєв зазначив: "З впевненістю можна сказати, що це досягнення не лише для мусульман України, а й всього українського суспільства, оскільки є вагомим внеском у розвиток гуманітарних наук і літератури. Тепер і український читач має змогу вільно ознайомитися з одним із Священних Писань світового рівня... Ми чекаємо, що це видання стане першим кроком до глибшого пізнання Ісламу, подолання стереотипів та сприятиме порозумінню у суспільстві" (Белл Р.В., 1970, с. 203).

Сам перекладач М. Якубович зазначив, що текст Корану він перекладав і редагував зовсім не так, як якусь іншу книгу, адже коректорське опрацювання здійснювалося не на власну думку перекладача, а опираючись на мусульманську традицію розуміння Корану, і "таким чином в перекладі відображена спроба не індивідуального, а колективного розуміння Корану мусульманською громадою.

Сам переклад М. Якубович радить трактувати лише як вступ до Корану, як спробу пробудити в читача зацікавленість до глибшого пізнання цієї книги, адже по-справжньому збагнути Священне Писання мусульман можна лише читаючи його мовою оригіналу.

Праця над перекладом тексту тривала п'ять років. На сьогодні у світ вийшло п'ять видань смислів Корану у перекладі М. Якубовича. У четвертому виданні 2016 року внесено деякі зміни у написанні імен, зокрема Божого імені Аллаг, а також виправлено деякі друкарські огріхи. Однак ніяких принципових змін немає, адже перевидання мають за мету "показати Коран таким, яким його читають і розуміють мусульмани" (Гаврилова Ю. Б., Смельянов В. В., 1993, с. 141).

У 2017 році у Києві презентували п'яте видання перекладу смислів Корану. Книга побачила світ завдяки Духовному управлінню мусульман України "Умма" за сприяння української діаспори в ОАЕ. Необхідність у ньому

виникла через величезний попит, бо перші чотири наклади розійшлися в лічені дні. У цьому виданні, порівняно з попередніми, також є незначні зміни — виправлені друкарські недоліки, а деякі незрозумілі, буквальні варіанти перекладу замінено на більш точні. Також додано оновлену передмову і коментарі. У передмові до книги муфтії Духовного управління мусульман України "Умма" Саїд Ісмагілов зазначив, що "тепер переклад Корану з арабської на українську мову став більш доступний для українських читачів". На разі ведеться підготовка до друку шостого видання смислів Корану українською мовою у перекладі М. Якубовича.

А 25 квітня 2018 року у Львові, у Музеї Івана Франка, відбулася презентація п'ятого перевидання перекладу смислів Корану.

Михайло Якубович зацікавився священною книгою мусульман тоді, коли він знайомився з історією України 14-го століття. З'ясувалося, що в цей період литовський князь Вітовт запросив до себе на службу велику кількість татар, котрі мешкали на Волині колоніями.

"Вони почали асимілюватися, і там, у їхньому середовищі, з'явилися перші коментарі до Корану, написані білоруською та польською мовами, з'явилися і переклади Корану цими мовами. Але уявіть собі – білоруською мовою і арабськими літерами, і так само – українська прадавня літературна, книжна мова записувалась цими літерами... Ці так звані кітаби – книги недостатньо досліджені, тим більше в Україні", – розповідає Якубович.

"У перекладі Полотнюка елемент побудови риторичної надструктури, яка була б зрозумілою в першу чергу українцеві, фактично зруйнував текст першоджерела", – каже дослідник.

Існує ще сучасніший переклад Валерія Рибалкіна, однак і він лише частковий. Як пояснює Якубович, цікавість до священної книги мусульман не випадкова, вона продиктована самою історією Острозької академії, котра була водночас твердинею православ'я і батьківщиною полемічних філософських гуртків.

"Я думаю, що оця культурна інтеграція, про яку ми говоримо, у тому числі в

європейський контекст, буде відбуватися і за рахунок перекладів інших культурних традицій. Мені здається, що я займаю і якусь свою певну площину в українській науці. Бо дійсно, у нас дуже мало людей, які це роблять. А от в Острозі в 16-му столітті була татарська мечеть, католики, юдеї, сициліани, лютерани – фактично всі релігійні конфесії... Це продовження традицій Острожчини. Але якщо тоді культурний контекст був глибшим, то зараз він стає ширшим", – наголошує Якубович. Існує певна проблема з лексикою, з граматичними конструкціями, пов'язані з суттєвими відмінностями в мовах і смислах при перекладі Корану з оригіналу.

Наприклад, Коран зорієнтований спочатку на усну традицію, і в ньому все те, що ми називаємо присвійними займенниками, стоїть за іменниками, і це має певний психолінгвістичний ефект.

"Треба конструювати структуру речення українською так, щоб воно більш-менш відповідало арабській. Варто все ж таки звертати увагу саме на ту українську мову, якою перекладається Коран, і тоді це буде дійсно український переклад, а не підлаштована під російське сходознавство робота", – вважає дослідник (Ад-Даусари, Махмуд бин Ахмад бин Салих , с. 286).

Михайло Якубович переконаний, що його праця має послужити взаєморозумінню між конфесіями і народами, котрі мешкають в Україні: "Взагалі іслам, юдаїзм і християнство – це три гілки тієї ж тези про монотеїзм, про єдиного Бога. Там більше спільного, ніж відмінного". Молодий науковець вважає, що таким чином відроджує традиції релігійної толерантності і поліконфесійності, а також наукового підходу до релігійних першоджерел, які панували в Острозі у середньовіччя.

Висновки до 1 розділу

Коран – священна Книга, яка відіграє одну з головних ролей у релігії Іслам. Ця книга є "серцем" Ісламу. Мусульмани з усього світу використовують священне письмо, як путівник по життю. Сама релігія дуже стрімкими темпами набирає прихильників з різних країн та куточків світу.

Вивчення Ісламу неможливе без дослідження сакрального письма мусульман. Усі правила та закони, якими користуються прихильники цієї релігії описані саме в цій книзі.

В Україні дуже сильно розвиваються відносини з арабськими країнами, що стає причиною для більш стрімкого розвитку у сфері дослідження взаємовідносин арабських країн та України.

За останні роки кількість мусульман в Україні сильно збільшилась, будуються мечеті, проводяться конференції, зміцнюються відносини між представниками різних конфесій.

Отже, вивчення Корану є безумовно важливим фактором для досягнення низки цілей як для дослідників так і для звичайних громадян нашої країни. Українські вчені-перекладачі вже зробили стрімкий крок у дослідження Ісламу.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ КОРАНУ

2.1 Поняття "перекладна трансформація"

Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від мовних одиниць оригіналу до одиниць перекладу, називаються перекладацькими (міжмовними) трансформаціями. Оскільки перекладацькі трансформації здійснюються з мовними одиницями, мають план змісту і план висловлювання, всі вони носять формальносемантичний характер, перетворюючи як форму, і значення вихідних одиниць.

Перекладацькі трансформації розглядаються у перекладі як прийоми перекладу, які може використовувати перекладач під час перекладу різних текстів, у випадках, коли словникова відповідність відсутня, чи не

може бути використано за умов даного контексту (Бархударов Л. С.,1969, с. 240).

Залежно від характеру мовних одиниць, що розглядаються як вихідні в операції перетворення, перекладацькі трансформації можна поділити на лексичні, граматичні та лексикограматичні (у них перетворення зачіпають одночасно лексичні та граматичні одиниці оригіналу, або є міжрівневими, тобто. здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки).

До лексичних трансформацій, що найчастіше застосовуються в процесі перекладу відносяться: перекладацьке транскрибування та транслітерація; калькування та лексико-семантичні заміни: конкретизація, генералізація, модуляція та ін. (Виноградов В. С.,1969, с. 415).

Граматичні трансформації (морфологічні, синтаксичні) включають: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад); членування пропозиції; поєднання пропозиції; граматичні заміни (заміни підлягають форми слова, частини мови, члени речення) та ін.

Лексико-граматичними трансформаціями є: антонімічний переклад; конверсна трансформація; адекватна заміна; метафоризація/деметафоризація; експлікація - описовий переклад / імплікація; компенсація; ідеоматизація / деідеоматизація та ін.

2.2 Види лексичних трансформацій

Суть лексичних трансформацій полягає в "заміні окремих лексичних одиниць (слів і стійких словосполучень) мови оригіналу лексичними одиницями мови, на яку відбувається переклад, але які не є їхніми словниковими еквівалентами" (Бархударов Л.С.,1975, с.209). Лексичні трансформації у великій мірі зачіпають процес передачі вихідного змісту при перекладі тексту.

Як ми вже дослідили раніше, різні вчені можуть по різному розрізняти певні прийоми, які використовуються при перекладі, виділяючи їх до лексичних, граматичних тощо. Наприклад, Т. Р. Левицька та А. М. Фітерман відносять компенсацію до стилістичних трансформацій, тоді як Я. Й. Рецкер відносить цей метод до лексичних. Ми хочемо виділити такі лексичні трансформації: транскрипція, транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, перекладацька компенсація, описовий переклад. Виділені нами прийоми, зачіпають текст як на рівні лексеми, так і включають у себе деякі граматичні зміни.

Транскрибування і транслітерація - це одні із найпростіших прийомів перекладу лексичних одиниць оригіналу. Вони відбуваються шляхом відтворення форми слова за допомогою букв мови перекладу. Коли перекладач користується методом транскрибування, тоді він відтворює звукову форму іншомовного слова, а при транслітерації його граматичну форму.

При перекладі іншомовних назв також може використовуватись об'єднаний метод, тобто виконувати переклад шляхом транскрибування, але зберігаючи деякі елементи транслітерації. Звісно що, мови відрізняються одна від одної на рівні алфавіту, тому переклад власних назв може бути недосконалим та лише умовним. Зараз вчені-лінгвісти у кожній мові намагаються створити одну загальну схему перекладу назв, для того, щоб потім не виникало ніяких розбіжностей при перекладі різними людьми чи установами.

Такі правила існують і при перекладі назв з турецької чи на турецьку мову. У турецькій мові складнощі викликають літери, відповідників яких не має в українській мові.

На наш погляд лексеми, які транслітеруються або транскрибуються не можуть бути повними еквівалентами лексем оригіналу, тому що в них втрачається емоційне навантаження і ставлення мовця до явища дійсності. Для визначення "відтінків значення" (Апресян Ю. Д. Значение и оттенок

значення) лексичної одиниці і ймовірності вживання того чи іншого варіанту перекладу серед синонімів ПЯ необхідно розглядати не тільки її значення, наведені в тлумачних словниках, але і перевіряти значення і конотації цієї одиниці в Трансформ з додаванням до неї словообразовательного суфікса зі значенням заперечення, порівнюючи отримане значення з оригіналом.

Приєм перекладу лексичних одиниць з мови оригіналу, коли її складові частини замінюються на їх лексичні відповідники в мові перекладу, називається калькуванням. При калькуванні створюється нове слово або сталий вираз, який буде подібним до оригіналу слова або виразу з мови оригіналу.

Конкретизація - це трансформація, коли перекладач здійснює заміну слова або словосполучення з мови оригіналу, яке має більш широке значення на слово або словосполучення мови перекладу з вузьким значенням. Цей прийом використовується для більш конкретної передачі значення слова, яке може бути зрозумілим для читача перекладу та бути відсутнім у мові оригіналі.

Генералізація ж це прийом, при якому відбувається процес протилежний конкретизації. Тобто коли перекладач бере слово із вихідної мови з більш вузьким значенням та він перекладає її словом з мови перекладу з більш широким значенням, це називається генералізацією.

Мови за своїм словниковим запасом можуть відрізнятися один від одного, тому цей метод можна використовувати, коли в мові перекладу немає точного відповідника і є лише слово з більш загальним значенням. До того ж історія кожного народу дуже різна і в одній мові можуть не створювати окремого слова, якщо для цього не було необхідності в минулому.

Модуляція (логічний розвиток) - це лексична трансформація, при якій слово або словосполучення з мови оригіналу замінюються на одиницю мови перекладу, яке має логічний зв'язок із словом мови оригіналу. Найчастіше цей прийом використовується для того, щоб показати причинно-наслідкові відносини.

Коли перекладач використовує цей метод, він може повністю замінити слово чи словосполучення для того, щоб показати логічний зв'язок при перекладі. Цей метод доволі важко застосовувати, тому що є ризик лише ускладнити розуміння тексту.

Наступна лексична трансформація - антонімічний переклад. Як можна зрозуміти з назви, це прийом, при якому оригінальне словосполучення чи речення з позитивного значення змінюється на негативне або навпаки. Найчастіше у речення додають негативну частку або негативний компонент. Інколи зміна негативного на позитивне або навпаки може супроводжуватись зміною слова на протилежне до нього, а не додаванням негативного компонента.

Експлікація або описовий переклад - це трансформація, коли надається експлікація або пояснення в мові перекладу до слова або словосполучення з мови оригіналу.

За допомогою описового перекладу можна перекладати лакуни, які є у кожній мові та які можуть не мати відповідника в мові перекладу, адже культура та історія кожного народу може відрізнятися один від одного, тому для розуміння читачем перекладу безеквівалентних слів, перекладач мусить використовувати описовий переклад.

Інколи на одне слово з мови оригіналу може піти від одного до десятка слів його пояснення. Це нагромаджує текст набагато більше, ніж одне слово-відповідник. Зазвичай перекладачі намагаються перекладати безеквівалентну лексику доволі стислим описом або ж якщо це неможливо – пишуть примітки внизу сторінки або тексту.

Компенсація використовується тоді, коли існує необхідність додати сенс, який може бути втрачений при перекладі слів із мови оригіналу. Тим самим заповнюється втрачений зв'язок у тексті, і тоді зміст оригіналу відтворюється більш повно для коректного розуміння читачем перекладу. Граматичні засоби лексичних одиниць оригіналу можуть замінюватися лексичними і навпаки.

Приєм цїлісного перетворення вважається різновидом модуляції, тобто прийому логічного розвитку. При використанні цього прийому речення чи словосполучення з мови оригіналу може не мати спільних семантичних компонентів з його перекладом, тобто мати різну форму, але при цьому передавати однаковий зміст:

Отже, лексичні трансформації допомагають перекладачам досягти адекватного перекладу, який буде мати логічний зв'язок та нести достатньо інформації для повного розуміння читачем. Використовуючи різні прийоми лексичних трансформацій, починаючи з транскрибуванням та закінчуючи модуляцією, перекладач має змогу перекласти текст максимально близько до оригіналу, до того ж він може проявити власні навички та знання при використанні таких прийомів, наприклад, як компенсація, модуляція чи описовий переклад.

2.3 Лексичні особливості на прикладі перекладів Рибалкіна та Полотнюка

Лексичні трансформації ми будемо розглядати на основі перекладів Рибалкіна Валерія Сергійовича та Полотнюка Яреми. У сурі 96 "سورة العلق" ми розглянемо якими методами користувались перекладачі, щоб більш точно відобразити сенс оригіналу.

Назва сури перекладається як кров'яний згусток, тож Рибалкін Валерій Сергійович використав прямий переклад, у той час як його друг має інший переклад – "загусла кров".

У сурі 96 "سورة العلق" при перекладі 4 аяту "الذی علم بالقلم" Рибалкін використав метод генералізації і отримав наступний переклад: " Навчив очеретяним пером". Полотнюк застосовує метод компенсації і додає слово "людину", щоб надати більше інформації читачеві.

Також досліджуючи переклад Полотнюка ми побачили, що він дуже часто використовує слово " воістину", хоча знайти його у тексті оригіналу не вдалось.

У 6 аяті Валерій Сергійович вдався до методу модуляції, щоб більш точно передати сенс на українську мову. " كلا ان الانسان ليطغى " він переклав як " Та де там! Людина ще й чинить наругу!". У той час як Ярема Полотнюк надав свій варіант перекладу:" Але ж ні! Воістину людина бунтує," використовуючи метод компенсації.

У львівського перекладача далі прослідковується описовий переклад 7 аяту " ان راءه استغنى " – " Тому що вона (людина) хоче стати сама собі паном". Цей метод був використаний щоб більш ясно зрозуміти сенс оригіналу.

При перекладі Рибалкіна цієї частини прослідковується метод модуляції, тому що арабське слово "راء" перекладається як " бачити", а науковець використав аналог " відчувати".

Також далі ми спостерігаємо розширення значення при перекладі митця – " Однак на неї ще чекає повернення до Господа твого!". В оригіналі слова "чекати" немає.

Згодом ми бачимо к обидва науковці змінюють мету висловлювання у реченні. В оригіналі "اراءت الذى ينهى" є розповідним реченням, у той час як переклади стають питальними. Переклад Полотнюка – "Хіба ти не бачив того, який перешкоджав," а Рибалкін використав метод заміни слова: " чи думав ти про того, хто перешкоджав". Також знову прослідковується заміна сенсу слова у Валерія Сергійовича та використання антонімічного перекладу у Яреми Полотнюка.

Наступним кроком митці використовують два методи – конкретизації та генералізації. У перекладі тексту "عبدا اذا صلى" науковці додають слово " раб" та уникають повторення, не використовуючи слово "صلى".

Метод модуляції можна спостерігати надалі у перекладі Рибалкіна Валерія Сергійовича. Наприклад " او امر بالتقوى " було перекладено як " закликав до благочестя", хоча слова " закликати" не має в оригіналі.

Львів'янин використав описовий переклад: "чи заохочував побожних?"

Наступний аят "اراعيت ان كذب و توالى" має лише два дієслова, тож щоб читач краще зрозумів сенс перекладачі використовували різні методи, такі як генералізація та описовий переклад. Переклад Рибалкіна: "Хіба ти не бачив, як він мав істину за брехню і відвернувся (від справжньої віри)?". Тут автор додав опис за допомогою генералізації, також розповідне речення стало питальним.

Полотнюк Ярема взагалі використав описовий метод: "Хіба ти не бачив, як він звинувачував тебе у дурисвіті та брехні і відвернувся від справжньої віри?".

14 аят містить слово "الله". Валерій Сергійович використав метод транскрибування, у той час як Полотнюк намагався знайти аналог.

Слово "انتهى" має переклад "закінчувати", але перекладачі знайшли більш оптимізований переклад, використавши метод модуляції. Тож слово "схаменутися" є у перекладі Рибалкіна, а Ярема Полотнюк використав "стриматися" замість "закінчуватися".

Також досвід науковців ми бачимо, коли вони використовують методи генералізації та компенсації. Слово "чуб" відсутнє у тексті оригіналу, але митці використали україно-забарвлений аналог, щоб надати більш сприятливого розуміння для українців.

"فليدع ناديه" було перекладено описовим методом. Переклад Полотнюка: "І тоді нехай скличе своїх поплічників." Валерій Сергійович трансформував оригінал у наступний переклад: "Тож нехай зове своїх спільників".

Досліджуючи переклади цього аяту ми дійшли висновків, що Полотнюк Ярема та Валерій Сергійович намагалися більш чітко передати сенс перекладу. Ця сура наповнена реченнями, які неможливо перекласти без додаткових знань про арабський світ та культуру. Вчені використовували різні методи перекладаючи цю невелику частину. "سورة العلق" містить багато дієслівних речень, тож перекладачі намагаються змінити структуру не змінюючи сенсу оригіналу.

При дослідженні сури "الفيل" ми бачимо, що перекладачі змінюють розповідне речення на питальні, щоб краще передати стилістику тексту.

Валерій Рибалкін у першому реченні використовує антонімічний переклад, щоб підкреслити інтенсивність та емоційність питання. Також митець вдається до методу модуляції при перекладі: "اصحب". Тож Рибалкін переклав питання: "الم تر كيف ربك باصحب الفيل" наступним чином: "Хіба ти не бачив, як вчинив Господь з супутниками слона?". Ярема Полотнюк у свою чергу слово "اصحب" переклав як "супутники". У його перекладі ми також бачимо питальне речення: "Чи ти бачив, як вчинив твій Господь із супутниками слона?".

При дослідженні також ми звернули увагу, що Валерій Сергійович зберіг структуру речення, поставивши слово "твій" після слова "Господь", к це і є в оригіналі.

Наступне речення науковці перекладають антонімічно: "Чи не прирік Він їхні хитрощі на невдачу?". Хоча в оригіналі ми бачимо саме розповідне речення: "الم يجعل كيدهم في تضليل".

У 3 аяті "و ارسل عليهم طيرا ابابيل" Ярема Полотнюк частково зберіг структуру речення, хоч і переклав кінець речення, як "зграї птахів". Рибалкін повністю відобразив початковий порядок слів: "Він наслав проти них птахів зграями." Далі ми бачимо, що Ярема Полотнюк використав метод конкретизації та модуляції. У Корані слово "" має переклад "обпечена глина". Перекладач знайшов вужче значення в українській мові – "цегла". Приклад модуляції наявний при трансформації слова "سجل". Валерій Рибалкін повністю зберіг структуру: "Вони жбурляли в них каменюками з обпеченої глини".

Наприкінці перекладу цієї сури автори вдаються до методу компенсації, тож речення "فجعلهم كعصف ماکول" вони перекладають, додавши інформацію "І Він потрощив їх..", щоб читач більш чітко зрозумів сенс тексту. Щоб читач більш чітко зрозумів сенс тексту.

Досліджуючи переклади даної сури ми бачимо, що Рибалкін намагався передати сенс, зберігши структуру та прямий переклад речень.

Ярема Полотнюк адаптував переклад для того, щоб українському читачеві арабський текст був більш зрозумілим.

З перших аятів сури "البلد" вчені по-різному переклали священний текст. У перекладі Рибалкін ми бачимо, що "لا" має значення посилення дії у той час як львівський майстер переклав цю лексему, як частину "не". Згідно з цим, сенс перекладу дуже відрізняється один від одного. Переклад Валерія Сергійовича є наступним: "Палко присягаюся цим містом!" Ярема Полотнюк надав свій варіант: "Не клянуся я цим містом!"

Щоб надати змогу зрозуміти текст наступного аяту повністю перекладачі використовуючи метод генералізації. Речення починається зі слів "وانت", що перекладається, як "Бо ти, пророче" (варіант Полотнюка) та "Тобі ж, (Пророче)", усе дозволено в ньому". Ярема Полотнюк перекладає цей аят наступним чином: "Бо ти, пророче, тут беззахисний". Також ми бачимо, що слово "بلد" взагалі опущено при перекладах.

У перекладі Полотнюка ми знову бачимо метод компенсації при перекладі іменника "والد" – "прабатько Адам". Слово "ولد" львів'янин перекладає як "сотворити", а Рибалкін у свою чергу зберігає прямий переклад та знаходить повний аналог – "породити".

Вчені переклали наступний аят схожим чином, ми бачимо лише синонімічний переклад слова "كبد". У Валерія Сергійовича – "турбота", у Полотнюка Яреми – "журба".

Метод компенсації перекладачі використовують, коли додають слово "чоловік" при трансформації оригіналу "يقول اهلكت مالا لبيدا" на мову перекладу: "Чоловік каже: "Я розтринькав величезне багатство!""

Ярема Полотнюк використовує метод генералізації, щоб перекласти 7 аят цієї сури, тож ми отримуємо такий варіант: "Чи він вважає, що ніхто не бачив, як було в дійсності?". Валерій Сергійович зберігає структуру тексту та демонструє повний переклад: "Невже він вважає, що ніхто не бачив?".

При перекладі 9 аяту митці використали метод конкретизації та опускають двоїну арабського слова "نجدين", так як це не притаманно українській мові.

Під час перекладу 10 аяту цієї сури дослідники використали різні значення слова "هدى". Ярема Полотнюк зберіг прямий сенс, у той час як Рибалкін вибрав метод синонімії. Хоч слово "عقبة" має значення "перешкода", перекладачі вирішили використати метод генералізації та використовують значення "крута стежина". Рибалкін також застосовує метод компенсації, додавши слово "долати".

12 аят перекладений по-різному двома науковцями. Полотнюк використав описовий метод, а Рибалкін переклав дослівно. Тому оригінал "ما ادرك" у львів'янина звучить наступним чином "А як розтлумачити тобі, що таке ця крута дорога?". Далі Полотнюк та Валерій Сергійович додають слово "раб", хоч в оригіналі його немає.

У 14 аяті Ярема Полотнюк використав метод модуляції змінивши прямий переклад слова "يوم". Він отримав вираз "голодний рік", що додає тексту більше експресивності. Валерій Сергійович зберіг прямий переклад.

17 аят неможливо перекласти дослівно, тому перекладачі звертаються до описового методу. Переклад Рибалкіна є більш точним та наближеним до оригіналу священного тексту. Митець намагався не змінювати значень слів.

Науковці також змінюють переклад слова "اصحب" на "стануть", щоб краще адаптувати для нашого народу.

Далі Рибалкін використовує метод генералізації, у той час як Полотнюк Ярема залишив структуру та сенс тим, який він ж в оригіналі. Переклад Рибалкіна Валерія: "А ті, хто не вірить в наші вищі знаки, стануть ліворуч."

У останньому реченні перекладачі додають слова "зміняться" та "зведеться". Вивчаючи цю суру, ми зрозуміли, що Ярема Полотнюк намагався відобразити експресивну складову та емоційність тексту. Рибалкін Валерій Сергійович виконав величезну роботу, щоб передати зміст священного тексту та водночас не відхилитися від структури тексту оригіналу.

У сурі "الليل" 21 аят. Ми бачимо, що цей аят починається з частки "و". Прямий переклад – "та", "і". Але перекладачі використали метод модуляції. Рибалкін та Полотнюк також застосували метод генералізації при перекладі. Тож 1 аят

"و الليل اذا يغشى" має наступний переклад у Яреми Полотнюка: "Клянуся ніччю, коли вона покриває мороком." Ми дослідили, що автор додав слово "мороком" тим самим використав вище вказаний метод.

Другий аят дуже схожий, тому автори знову вдаються до методу генералізації, використавши ширший переклад слова "جلى" (робити ясним). На прикладі Рибалкіна ми бачимо застосований метод: "Клянуся днем, коли він осяває світлом."

У 4 аяті Валерій Сергійович залишає прямий переклад. Полотнюк використовує метод модуляції та перекладає частку "ان" як "Воістину". Також далі ми бачимо описовий переклад у митця – "... у вас різні клопоти та турботи". Проаналізувавши його переклад ми дослідили, що він змінив значення слова "سعى" (прагнути).

Далі львів'янин використовує метод компенсації при перекладі слова "اعطى". Його отриманий результат – "роздавав і дарував". Слово "дарувати" немає у цьому аяті в оригіналі.

Слово "صدق" перекладається як "вірити, визнати". Тож переклад Рибалкіна є наближеним до тексту оригіналу. Ярема Полотнюк підбирає іншу версію перекладу, вдаючись до методу модуляції: "І шанував істину." Слово "حسنى" також перекладається, як "найкраще", а не як "істина".

Наступний аят Валерій Сергійович переклав описовим методом: "Ми зробимо легшою дорогу до щастя".

Рибалкін використовує метод генералізації при перекладі наступного аяту: "А тому ж, хто був скупим, прагнув багатства". У цьому випадку слово "استغنى" має переклад – "прагнути багатства", хоч прямий переклад цього слова "збагачуватись". Ярема Полотнюк намагався не відходити далеко від зі 9 аят був перекладений методом модуляції. Валерій Сергійович додав слово "вважати". Львівський перекладач використав описовий метод: "І волів жити неправдою", щоб краще передати сенс речення.

10 аят починається зі слів "فَسُنِّيْهِ لِلْعٰسِرِى". Перекладачі використовували метод генералізації. Слово "عسر" має переклад "погіршення", хоча митці переклали як "митці і страждання".

Слова "допомогти" немає у арабському тексті, але щоб краще передати сенс митці використали описовий метод: "І не допоможе йому багатство..."

Далі ми знову бачимо використання описового методу при перекладі. Переклад Полотнюка: "Воістину, нам належить вести людей праведним шляхом." У цьому уривку ми знову зустрічаємо слово "ان" яке Рибалкін не застосував при перекладі.

Також у наступному аяті вчені застосували метод модуляції, використавши слово "належить", яке відсутнє у тексті оригіналу. Валерій Сергійович створив наступний переклад: "Нам належить життя прийдешнє й теперішнє". Аят "فانذرتكم نارا تلظى" Полотнюк перекладає за допомогою синонімії, використовуючи слово "страшний", яке стилістично краще відображає оригінал. Рибалкін перекладає цей аят, зберігши прямий переклад слова "تلظى" – "палаючий". Частку "لا" було опущено при перекладі: "Горітиме в ньому тільки найнечестивіший".

Далі вони застосовують метод компенсації, щоб ширше розкрити значення аяту. Полотнюк саме так перекладає наступний аят: "Який вважав оманною наші знамення і відвернувся ід них".

Ми дослідили, що трансформація наступного аяту відбулась за допомогою антонімічного перекладу. Рибалкін використав слово "унікати", як переклад арабської лексеми "جنب", Ярема Полотнюк – "не загрожувати".

18 аят містить слово "مال", яке дослідники перенесли в нашу мову методом модуляції – "майно".

Наступну частину сури кожен з митців зрозумів по-своєму. Полотнюк використав описовий метод, в той час як Валерій Сергійович намагався зберегти сенс.

Але в 20 аяті ми бачимо, що при перекладі Рибалкіну вже допоміг описовий метод, а Ярема Полотнюк вдався до прямого перекладу.

Сура "القارعة" складається з 11 аятів. При перекладі назви ми бачимо, що Ярема Полотнюк використав зразу два методи – "компенсацію та генералізацію". Тому він назвав цю суру уваги ісламську культуру. Мусульмани вірять, що всіх людей чекає Суд, на якому стилістично передати імпресію.

Через різне розуміння слова – "القارعة" 1 аят починається по-різному. Переходячи до 3 аяту ми прослідкували, що Рибалкін використав описовий метод. Вираз "ادرك" означає "пояснити тобі". Перекладач трансформував у "Чи знаєш ти...?" Ярема Полотнюк у даному випадку залишив дослівний переклад.

У 4 аяті Рибалкін Валерій Сергійович використовує описовий метод, тож ми маємо змогу спостерігати такий переклад: "У той розлетяться, неначе міль..." Хочу звернути увагу, що слово "فراش" перекладено митцями по-різному. Це слово значить – "метелики", "міль". Тож був використаний синонімічний переклад.

Наступний аят відрізняється лише перекладом слова "منفوش". Полотнюк переклав як "клоччя", Рибалкін – "розпушена".

Далі ми дослідили, що Рибалкін перекладає більш точно наступний аят. Слово "موزن" він перекладає як "терези", Полотнюк використав метод генералізації у цьому випадку – "гирі".

У 7 аяті вчені використовують метод модуляції і додають слово "чекати". У Яреми Полотнюка прослідковується синонімічний словосполучення "عيشة زاضية". Він надає свій варіант – "райська втіха".

При роботі над 9 аятом митець зі Львову використав синонімічний переклад – "Того прийме в обійми пекло". Валерій Сергійович використав метод модуляції, тож ми бачимо таку трансформацію: "Того обійме Провалля."

Ярема Полотнюк також використав метод конкретизації, щоб передати більш якісне розуміння оригіналу – "А як розтлумачити тобі, що таке пекло?"

Через використання модуляції вчений був змушений використати цей метод і в останньому реченні: "Пекло це геєнна вогненна". Оригінал виглядає так:

"نار حامية". Ми бачимо, що було додано слово "пекло", щоб стилістично відобразити оригінал та його головну ідею.

Сура "Землетрус" починається з речення "إذا زلزلت الارض زلزالها". Полотнюк намагається дослівно перекласти речення, у той час як Рибалкін використовує синонімічний переклад. Отримані результати досить відрізняються один від одного. Переклад Яреми Полотнюка: "Коли земля затрясється своїм страшним струсом". Валерій Сергійович передає сенс наступним чином: "Коли земля задрижить від жахливого струсу".

У перекладі Рибалкіна ми можемо спостерігати використання методу конкретизації. Вираз "وقال الانسان" лінгвіст передав як "І запитає людина: "Що з нею?" Слово "قال" вчений трансформував на українську як "питати". Львівський філолог залишив прямий переклад.

У 4 аяті науковці застосували метод компенсації, додавши при перекладі слово "земля". Також Ярема Полотнюк використав метод генералізації і розширив значення слова "اخبار" (новини). Тож у вихідному варіанті ми отримуємо вираз: "усе, що знає". Далі львівський дослідник застосував метод модуляції, змінивши слово "اوحى" (надихати) на лексему "повідомити".

В наступному аяті ми можемо спостерігати особливість арабської мови. Слово "اشتات" має два переклади одночасно – "юрби" та "по частинами". Тож при перекладі науковці використали обидва значення, що дало зовсім різні і навіть протилежні за значенням переклади. Рибалкін Валерій Сергійович трансформував текст наступним чином: "В той день люди вийдуть із землі юрбами". Ярема Полотнюк Надав свій аналог: "В той день люди вийдуть із землі поодинці." Також ми дослідили, що Рибалкін використав метод модуляції та трансформації слова "اعمال". У результаті він отримав такий результат – "вчинки".

Аят "و من يعمل مثقال ذرة شريره" вчені перекладають синонімічно, щоб краще передати сенс на українську мову. Також вони вдаються до методу модуляції. Слово "ذرة" Полотнюк перекладає як "порошинка", а Рибалкін – "крихта".

Тож, при аналізі цієї сури ми зробили висновок, що методи перекладу допомагають досягти основної мети – передати сенс якомога краще при найменших змінах у початковому тексті оригіналу. Українська мова наповнена синонімами, як і арабська, тож це дає змогу авторам перекладів варіювати при трансформації оригіналу.

Також ми дослідили, що Рибалкін Валерій Сергійович дуже часто залишає коментарі під час перекладу, щоб читачеві було легше зрозуміти сенс священного тексту. Вчені-мусульмани вважають, що перекладати Коран не можливо.

Коранічні науки допомагають хоч трохи наблизитись до розуміння арабського священного письма.

2.4. Екзегетика

Національна коранічна екзегеза (від грец. Ἐξήγησις – викладення, роз’яснення, вказівка) – роз’яснення й тлумачення тексту Корану – як феномен арабомусульманської культури перебувала під впливом численних соціально-політичних факторів. У будь-якій культурі, підвалини якої складає священний текст, поруч із цим текстом завжди існує коментар, розгалужена коментаторська традиція. Коментарі, з одного боку, прояснюють “темні”, складні і незрозумілі місця в тексті, а також історію формування самого тексту, з іншого – орієнтують представника даної традиції на вірне, з її позицій, розуміння священного тексту. Саме коментар служить з’єднувальним ланцюгом між базовим текстом і традицією, що з нього виросла (Юсуф Али, Абдулла, 2001, с. 80).

Екзегетика – найбільш розроблена сфера релігійного знання у іудаїзмі, в християнстві та ісламі.

Вчення про тлумачення Корану почало формуватися як наука лише у 10 ст., коли зусиллями відомого Табарі та коментаторів його покоління, таких як Ібн

Абі Хатим та інші, був підведений підсумок усьому ранньому періоду тлумачення Корану (7-10 стт.) та вироблений канон класичного коментарю.

2.5 Поняття "тафсир" та "тавіль"

Тафсир – "пояснення, розкриття"

Тавіль – "повернення". Термін означає ніби звернення аяту до значення, яке у ньому міститься.

Тафсир – арабське слово, але воно увійшло у мови практично усіх мусульманських народів, які проживають у Азії, Європі, у тому числі у Росії, та стало понятим без перекладу. Слово тафсир по граматичній формі являється масдаром дієслова другої породи – ююю.

В перекладі на українську мову воно означає "роз'яснювати, тлумачити, коментувати, інтерпретувати". Таким чином, під терміном "тафсир", а точніше – "тафсир аль-Куран" – ми маємо на увазі "тлумачення смислу тексту Священного Корану".

Рідше вживаний термін "тавіль" фігурує 17 разів у самому Корані у значенні "тлумачення сну" (8 випадків) та "наслідок" (решта випадків). Схоже, що терміни "тафсир" та "тавіль" виступали частіше як синоніми, оскільки відомі загальноновизнані в мусульманському світі коментарі Корану, до назви яких входить слово "тавіль". Це, зокрема авторитетний твір Аль-Байдаві (пом. 1286 р.) "Anwār at-tanzīl wa-'asrār at-ta'wīl" ("Світочі одкровення й таємниці тлумачення").

Серед домінуючих точок зору фігурувала така, яка інтерпретувала "тафсир" як те, що відомо вченим, а "тавіль" те, що знає лише Аллах. З приводу дискусії навколо понять "тафсир" та "тавіль" Табарі запропонував компромісну інтепретацію, яку набагато пізніше поглибив і резюмував видатний полігістор і екзегет мусульманського середньовіччя Джалал ад-Дін ас-Суйути (пом. 1505 р.). На його думку "тафсир" – це передача мудрості попередніх ісламських авторитетів, а "тавіль" – продукт вивчення тексту.

Формальним критерієм розмежування він вважав те, що "тафсир" – це тлумачення тих місць, які допускають єдину інтерпретацію, а "тавіль" – декілька інтерпретацій.

Європейські дослідники, однак, вважають, що протиставлення понять "тафсир" та "тавіль" правомірне лише в контексті полеміки між загирітами та батинітами; більшість арабомовних коментаторів або стояли осторонь цієї полеміки, або визнавали правомірність обох підходів, сприймаючи обидва терміни як синоніми (Ушаков В. Д., 1996).

Необхідність у тлумаченні Корану виникла майже одразу після його послання. Хоча Коран був на мові арабів і вони перші, хто його почув, однак все ж таки не всі могли чітко розуміти його. Адже мова Корану виключно високо літературна. Також аяти Корану богослови поділяють на "мухкамат – ясні аяти та муташабіхат – неясні, які містять таємний сенс. Сам Пророк під час проповідей пояснював смисли аятів.

Говорячи більш конкретно, труднощі які виникають у розумінні тексту Корану можна поділити на:

- Лексичні, як пов'язані з розумінням смислу окремих слів, які як правило, мають декілька варіантів перекладів та різні тлумачення.
- Граматичні, тобто вживання у аятах деяких в цілому не характерних для арабської мови слів чи граматичних структур.
- Історично-географічні, тобто пов'язані з поясненням географічних назв, історичних подій.
- Смыслові, тобто аяти, які потребують пояснення, тому що не можуть бути зрозумілими у результаті простого прочитання. До таких відносяться "муташабіха" – "ті, що мають не зрозумілий, прихований зміст".

Але не усі аяти однозначно можуть бути пояснені. Наприклад так звані харфи – арабські літери на початку деяких сур Корану.

Коранічна екзегеза має довгу історію. Її мета полягає у тому, щоб роз'яснювати справжнє значення Корану. Кожне покоління екзегетів підходило до тафсіру з унікальної перспективи свого часу, місця й обставин

ери, у яку вони жили. Тлумачення Корану було започатковане пророком Мухаммадом, верховним екзегетом, який дав точні й чіткі пояснення. Після його смерті, сподвижники були переконані в тому, що на них лежить покладений Богом обов'язок поширення вчення Корану та його тлумачення, передачі цих знань наступним поколінням мусульман. Впродовж їхнього часу, постали чотири великі школи тлумачення Корану. Кожна з цих шкіл породила низку видатних авторитетів у царині тлумачення. Під час ери табі'ун, метод і природа тлумачення не дуже відрізнялися від таких доби сподвижників. Пізніше, тафсір сподвижників та спадкоємців став предметом запеклих суперечок серед учених, які точилися, головним чином, щодо того чи є їхній тафсір юридично зобов'язуючим, чи ні, цьому питанню судилося мати подальші наслідки на рівні 33 Шаріату. Аргументація тих, хто вважав, що тафсір сподвижників є юридично зобов'язуючим, зводилася, головним чином, до чеснот сподвижників, тоді як аргументи протилежної сторони засновувалися на доказах тексту й інтелектуальному аналізу. Впродовж першого сторіччя ісламу не існувало вичерпних праць тафсіру, які охоплювали б увесь текст Корану. Єдиний відомий збережений коментар цього штибу – це "Джамі'а ль-байян 'ан тавіль ай альКур'ан" Ат-Табарі. Після четвертого сторіччя гіджри, сталося три головних аспекти розвитку у царині коранічної екзегези: використання неперевіраних тверджень, доба спеціалізації та поява гнітючої інтерпретації чи то тафсір аль-бід'а. Ці аспекти розвитку поступово призвели до двох значних подій в царині тлумачення Корану: ат-тафсір бі аль-матхур та його природної противаги ат-тафсір бі ар-ра'й, як двох визначених напрямків. Різноманітні вчені поділили останній на дві категорії: ат-тафсір бі ар-ра'й аль-махмуд та аттафсір бі ар-ра'й аль-мазмум. Доба спеціалізації відбилася й на тафсірі, він почав описуватися у відповідності до певних спеціальних особливостей, таких як юридичні, граматичні, інтелектуальні, а також інші форми тафсіру. Нові тенденції екзегези продовжували виникати, створюючи новий тафсір та його категорії, такі як наукове, буквальне, натуралістичне й філологічне

тлумачення. Продукування точного охоплення Корану та уловлення його справжнього значення є, на мою думку, сутністю і, можливо, найбільш важливим аспектом ісламських наук, тлумачення Корану або ж тафсіру. Успіх як у цьому житті, так і в наступному, не може бути досягнутий без волі Аллага та без того, щоб жити у відповідності до догматів, які виражені у Його Посланні людству – в Корані. Тож, він є імперативним текстом, по відношенню до якого слід виявляти належні увагу й пошану, ставити його на чільне місце й фокусуватися на ньому, як він того заслуговує.

Отже багато років вчені намагаються досягти найкращої трансформації сакрального тексту. Багато вчених, дослідників працюють над створенням такого перекладу, щоб він передав суть, не відрізнявся граматично та лексично, правильно передавав головну ідею Корану. У цьому їм допомагає екзегетика.

Висновки до 2 розділу

Коран є невичерпним джерелом натхнення для мусульман у кожній дисципліні науки та людського життя. Набожні мусульмани стверджують, що Коран говорить про кожну ситуацію в житті мусульманських суспільств, так само як і умови кожного мусульманина. Мусульмани наполягають на тому, що Коран застосовується до всіх життєвих ситуацій. Все ж таки, щоб бути універсальним у своїй галузі, значення Корану читаються і віддаються серцю кожного мусульманина окремо, ніби він був посланий вниз у момент читання тільки для нього чи її.

Переклад сакрального тексту завжди відбувається за допомогою лексичних трансформацій. У цьому розділі ми дослідили яку саме функцію виконують лексичні трансформації, з якими складнощами зустрічаються перекладачі під час своєї роботи над Кораном.

Мусульмани вважають, що переклад священного тексту неможливий, можливе лише розтлумачення та пояснення оригіналу. Тому згодом з'явилися такі терміни як "тафсір" та "тавіль".

Під час дослідження ми виявили якими методами користувались вчені при перекладах тексту священного Корану. Кожен з філологів перекладав суру по-своєму, застосовуючи лексичні трансформації, такі як метод модуляції, метод генералізації та інші. Вивчаючи переклади ми побачили, що отриманий текст дуже сильно залежить від розуміння перекладача та його навичок передати головну ідею без змін.

В.С.Рибалкін використовує коментарі під час перекладу, що дає змогу точніше зрозуміти думки перекладача. Пояснення дають змогу не розгубитися читачеві та отримати якісний переклад.

Ми дослідили, що Ярема Полотнюк дуже часто надавав прямий переклад та намагався зберегти структуру речення. Цей метод перекладачі дуже часто використовують під час трансформації текстів сакрального стилю.

Філологи застосовували метод генералізації та конкретизації, щоб підібрати найбільш точний аналог в українській мові. Також такі методи як синонімічний переклад та метод компенсації були використані у тому випадку, коли неможливо було знайти термін в нашій мові або коли стилістика речення вимагала цього.

Отже під час дослідження ми прийшли до висновку, що переклад конфесійної лексики вимагає багато досвіду. Ми побачили, що дуже часто терміни які використовуються в Корані – неможливо перекласти дослівно або знайти відповідник в іншій мові. У цьому випадку перекладачі користуються методом транслітерації.

В.С. Рибалкін спрямовував свій переклад таким чином, щоб зберегти значення термінів та структуру речення, Полотнюк у свою чергу намагався передати стилістику, значення арабських лексем. Кожен з науковців по-своєму підійшов до перекладу сакрального тексту, але ми точно можемо

зробити висновок, що трансформація сакрального тексту на українську мову зроблена якісно та професіонально.

РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДАХ СВЯЩЕННОГО КОРАНУ

3.1 Мова Корану як показник арабської граматики

Стиль будь-якого твору може бути досконалим, якщо він характеризується чистотою, т. е. відповідністю фонетичним, граматичним і лексичним нормам мови. На думку мусульманських філологів, послання

Корану 'ясною арабською мовою' передбачає відсутність у ньому будь-яких протиріч загальноприйнятим лінгвістичним нормам.

У працях середньовічних граматистів правила морфології та синтаксису обґрунтовуються численними прикладами з писання, як і з доісламської поезії. Безперечно, ні священний текст, ні корпус доісламських касид не є джерелом граматики цілої мови. Однак вони є багатим ілюстративним матеріалом, на який посилалися такі авторитетні філологи, як Ібн ас-Сірадж (пом. 929), Ібн аль-Анбарі (пом. 940), аз-Задждажі (пом. 949), Ібн Джіні (пом. 1002).

Чистоту коранічного стилю визнавали і деякі європейські вчені. Зокрема, А. Ламменс пише: "З філологічної точки зору стиль Корану знаходиться на найвищій точці". У той самий час серед західних дослідників поширене судження у тому, що лексико-синтаксический лад Корану не позбавлений недоліків (Авксентьев А., Мавлютов Р. 1984).

Як зазначає Т. Нельдеке, граматичні категорії в Корані іноді змінюються в "незвичайній та негарній манері". Ця теза німецький ісламознавець ілюструє аятами типу "Невже ти не бачиш, як Аллах посилав з неба воду, за допомогою якої Ми вирощуємо плоди різних кольорів?" (сура 35 "Творець", аят 27), у яких має місце зміна граматичної категорії дієслова, займенника тощо.

Подібні звороти часто зустрічається в арабській поезії і докладно описані в працях аль-Фарри (пом. 822), Абу 'Убайди ат-Таймі, аль-Мубаррада (пом. 898) та ін. араб لَفْتٌ 'обертання', 'поворот').

Даний термін ввів у науковий обіг Ібн аль-Му 'тазз (пом. 909), але в деяких творах замість нього використовуються поняття талвін 'зміна', інсирāф 'відходження' і т. д.

Б. Я. Шидфар характеризує ілтіфāt як "штучний перебивши мови". Ми розглянемо деякі види ілтифату, що зустрічаються в Корані, і намагатимемося показати, як вони співвідносяться із загальноновизнаними нормами арабської мови.

У коранічному тексті часто зустрічається зміна відношення суб'єкта дії до того, хто говорить, що проявляється у зміні особи дієслова. Деякі дослідники налічують понад 140 випадків переходу від третьої особи до першої, наприклад: "Він — Той, Хто послав з неба воду. За допомогою її Ми виростили рослини всіх видів" (сура 6 "Скот", аят 99). На думку коментаторів, такий прийом натякає на нездатність людей осягнути сутність Аллаха (Джаббаров, 1990.).

Чимало випадків переходу від першої особи до третьої (сура 33 "Союзники", аят 9) та від третьої особи до другої (сура 33 "Союзники", аят 55). Значно рідше зустрічаються переходи від другої особи до третьої (сура 16 "Бджоли", аят 72) і лише одного разу - перехід від першої особи до другої. Для ілюстрації останнього випадку зазвичай наводять аят: "І чому мені не поклонитися Тому, Хто створив мене і до Кому ви будете повернуті?" (сура 36 "Йа син", аят 22). Вважається, що тут замість виразу 'і до кого я буду повернуто' сказано 'і до кого ви будете повернуті'. Однак такий висновок необов'язковий, і тому справедливо визнати, що в даному аяті ілтіфату немає. Найбільш яскраві випадки зміни особи дієслова докладно описуються та досліджуються у працях коментаторів та філологів. Так, аз-Заркаші пояснює ілтіфāt в аяті "...і ось ви на кораблях, що плывуть разом з ними при сприятливому вітрі" (сура 10 "Юнус", аят 22) тим, що перехід від другої особи до третьої вказує на важливість описуваного події для багатьох людей

З іншою формою ілтіфату ми стикаємося в аяті "Хіба вони не бачили, скільки поколінь Ми погубили до них? Ми обдарували їх на землі владою, якою не обдарували вас" (сура 6 "Скот", аят 6). За словами аз-Заркаші, тут має місце прихований наказ: "Спитай їх, Мухаммаде, хіба вони не знають, скільки поколінь Ми занапали до них. Тих загиблих Ми обдарували владою, якої немає у цих грішників..." У таких випадках араби допускали як продовження промови у третій особі, так і перехід до другої особи.

До ілтіфату також відносяться випадки зміни числа з множини на єдине або на подвійне, і навпаки. У Корані налічується понад п'ятдесят аятів

з такими прийомами, багато хто з яких містить промову Аллаха від першої особи то однини, то множини, наприклад: "Якби Ми побажали, то наставили б на прямий шлях кожної людини, проте виповниться слово Моє" (сура 32 "Земний уклін", аят 13).

Більша частина Корану має форму діалогу між Аллахом та Мухаммадом, між його послідовниками та противниками. Іноді Аллах звертається до людей від першої особи, іноді від третьої особи, а іноді вкладає слова в уста Мухаммада або ангелів. В арабській мові мова від першої особи множини використовується, коли ритор бажає наголосити на своїй важливості. Зі схожими прийомами ми стикаємося і в інших семітських мовах.

Так, давньоєврейське слово елохім 'бог' морфологічно є словом елоах із закінченням множини, але в іудейській традиції узгоджується з дієсловами та іншими частинами мови в однині, вказуючи на єдиного Бога. У благаннях арабською мовою часто використовується звернення **اللَّهُمَّ** алла́хумма, яке має збиральний сенс і позначає звернення до Аллаха за допомогою всіх Його імен. На це вказує літера **م** наприкінці слова.

Слід знати, що часом мова від першої особи множини приписується не Аллаху, а ангелам. В одних місцях це очевидно з контексту, наприклад: "Ми сходимо лише за велінням твого Господа" (сура 19 "Мар'ям", аят 64), а в інших подібний висновок, на перший погляд, здається несподіваним. Так, у словах "Ми ближче до нього, ніж ви, але ви не бачите (цього)" (сура 56 "Подія", аят 85) йдеться про ангелів, на що вказує кінцівка аяту.

Деякі дослідники відносять до ілтифату і ті пасажі, в яких звернення до обличчя в однині триває словами в другій особі множини (наприклад, сура 10 "Юнус", аят 87).

Зазвичай такий прийом використовується, коли наказ звертається спочатку до Пророка Мухаммада, а потім поширюється на всіх мусульман: "О Пророк! Коли ви даєте дружинам розлучення, розлучаєтеся протягом встановленого терміну" (сура 65 "Розлучення", аят 1). Це розцінюється як

опосередковане вказівку те що, що релігійна практика Мухаммада покладено основою мусульманського шаріату.

Іноді подібний прийом служить для надання більшої виразності мови, наприклад: "(Аллах) сказав: "Іди! І якщо хтось піде за тобою, то геєна буде для вас відплатою, повною відплатою" (сура 17 "Нічний перенесення", аят 63).

Ще одна форма ілтіфату, яка робить незвичайним синтаксис Корану, — зміна часу або способу дієслова.

В одних випадках час змінюється на сьогоднішній, що може вказувати на те, що дія, що виділяється, триває досі. Так, в аяті "Ось вони напали на вас згори і знизу, і тоді погляди завмерли, душі підступили до горла і ви стали будувати припущення про Аллаха" (сура 33 "Союзники", аят 10) використаний дієслово теперішнього часу تَطُنُّونَ будуйте припущення". І це ніби вказує на те, що багато людей досі не гідно думають про Аллаха, сумніваючись у Його обіцянці.

В інших місцях дієслово минулого часу стоїть після дієслова теперішнього часу, наприклад: "Того дня Ми змусимо рухатися гори і побачиш, що земля стане плоскою. Ми зібрали їх усіх і нікого не пропустили!" (Сура 18 "Печера", аят 47). Такий перехід до минулого часу має на увазі неминучість описуваної події, яка зумовлена і вже ніби сталося в сокровенні знання Аллаха. Ас-Саккакі і Шараф ад-Дін Ібн аль-Асір (пом. 1225) відносили подібні випадки до ілтіфату, тоді як інші (аль-Казвіні, аз-Заркаші, ас-Суюті) вважали їх близькими до цього феномену.

Багато питань та обговорень викликає інша спірна форма ілтіфату — зміна відмінка імен. До неї відноситься, наприклад, вживання слова الصابرين 'терплячі' замість форми називного відмінка الصابرون (сура 2 "Корова", аят 177), словосполучення المقيمين الصلاة 'вчиняють молитву' замість форми називного відмінка المقيمون الصلاة (сура 4 "Жінки", аят 162).

Як зазначає аз-Заркаші, подібний прийом служить для виділення вказаних слів із низки однорідних членів через важливість відповідних

питань та особливого місця, яке вони займають у сурі. Так, важливість терпіння неодноразово підкреслюється в сурі "Корова" (аяти 153, 155, 177, 249), а питання, що стосуються намазу, неодноразово порушуються в сурі "Жінки" (аяти 43, 77, 101-3, 142). Крім того, зміна відмінка цих імен не ускладнює розуміння їх змісту та зв'язку з іншими словами у реченні.

На думку аль-Куртубі (пом. 1273), зміна відмінка в Корані може використовуватися і для вихвалання або осуду когось або чогось, тому що такий прийом часто використовується в арабській поезії. Зокрема, у вищезгаданих аятах із сур "Корова" та "Жінки" підкреслюється перевага тих, хто виявляє терпіння, і тих, хто справно молиться. З іншого боку, в аяті: "Вони прокляті. Де б їх не виявили, їх хапатимуть" (сура 33 "Союзники", аят 61) слово مَلْعُونِينَ 'прокляті' стоїть у формі знахідного відмінка для посилення осуду на адресу цих людей.

Нарешті, деякі дослідники відносять до ілтифату і повторне вживання імені замість прийменника. З арабської риторики відомо, що до подібних оборотів вдаються у тих випадках, коли хочуть надати виразу додаткове емоційне забарвлення.

Так, у багатьох аятах ім'я Аллах повторюється кілька разів, наприклад: Аллаху належать схід і захід. Куди б ви не повернулися, там буде лик Аллаха. Воістину, Аллах — Об'ємний, Той, Хто знає" (сура 2 "Корова", аят 115).

Згадка божественного імені у трьох суміжних реченнях надає кожному їх смислову цілісність, самодостатність і самостійність. Ця особливість притаманна всьому тексту писання, і багато аятів завершуються самостійними пропозиціями на кшталт "Воістину, Аллах — Об'ємний, Знаючий" або "Воістину, Аллах — Прощаючий, Милосердний". Такі кінцівки надають аятам особливої сили і безумовності.

Крім різних форм ілтифату, до складнощів коранічного синтаксису зазвичай відносять і заміну однієї морфологічної конструкції іншою. Наприклад, у деяких аятах множинна чи двоїста форма імен замінюється моделлю فَعِيلٌ: "А

крім того, ангели — його помічники (ظهير)" (сура 66 "Заборона", аят 4); "Як прекрасні ці супутники (رفيق)" (сура 4 "Жінки", аят 69).

Деякі дослідники розцінюють такі обороти як "невідповідність між логічно встановлюваною кількістю суб'єктів дії та граматичним (синтаксичним) оформленням цих суб'єктів" (за А. Ігнатенком). Але це не так, тому що словотворчі моделі فَعِيلٌ і فَعُولٌ співвідносяться з іменами чоловічого та жіночого роду однини, множини та двоїни.

Є й протилежні приклади: "Милостивий дарує щедрю відстрочку заблудлим..." (сура 19 "Мар'ям", аят 75). Тут дієслово у наказовому способі використовується в оповідальній пропозиції.

Вживання однієї морфологічної форми у значенні іншої допустимі в арабській мові і часто зустрічається в Корані.

До поширених випадків можна віднести вживання дієприкметника дійсної застави (ісм фā'іл) замість причастя пасивної застави (ісм маф'ул), і навпаки. Наприклад, слово أَمِنٌ 'який знаходиться в безпеці' вживається в значенні مَأْمُونٌ "безпечний" (сура 29 "Павук", аят 67), а слово مَا تِي "те, до чого приходять" — ' , Аят 61).

Сюди ж відноситься вживання обох видів дієприкметників замість масдара, наприклад, слова كاذبة "брехлива" замість تكذيب "заперечення" (сура 56 "Подія", аят 2) або مفتون "біснுவатий" замість فتنة "безумство", "бесноватість" (сура 68 "Перо", аят 6).

У Корані є інші види замін морфологічних конструкцій, які докладно описані в трактаті аз-Заркаші.

Таким чином, у працях з тафсиру та коранознавства роз'яснюється та обґрунтовується відповідність лексико-синтаксичних засобів Корану вимогам класичної арабської граматики. Протягом тривалого часу вивчення граматики священного тексту йшло паралельно з розвитком традиції тафсира, і деякі коментатори (аз-Задждадж, Маккі ібн Абу Таліб, аль-Акбарі) повністю присвячували свої твори цій проблемі.

Мова Корану і сьогодні залишається неперевершеним зразком арабського красномовства, і можна сказати, що саме священній книзі арабська мова зобов'язана тим, що її граматичні та орфографічні принципи вже багато століть залишаються незмінними.

3.2 Види граматичних трансформацій

Мови відрізняються одне від одного за своїм граматичними особливостями, тому при перекладі можуть виникнути складнощі з пошуком відповідних граматичних структур та форм. Відсутність тієї чи іншої категорії в одній із мов, частковий збіг, та інші проблеми можуть ускладнювати переклад тексту. Граматичні трансформації допомагають у вирішенні перекладацьких проблем граматичного, так і лексичного характеру, хоча, звісно, основну роль мають граматичні фактори.

Граматичні трансформації необхідні для зміни структури речення з тексту оригіналу таким чином, щоб його адекватність не була втрачена, при цьому необхідно використовувати норми мови перекладу. Тому використання додаткових слів чи навпаки опущення яких-небудь елементів є доволі використовуваним методом у таких трансформаціях. Окрім того виділяють також методи: перестановки, додавання, опущення і заміни. Перестановка частин речення є необхідною для збереження логічних акцентів (Комиссаров В. Н,1990, с. 253).

Лінгвіст Рецкер Я. І. зазначає, що всі різновиди граматичних трансформацій при перекладі можуть бути зведені до наступних основних категорій:

- 1.Зміна порядку слів.
- 2.Зміна структури речення (повне і часткове).
- 3.Заміна частин мови і членів речення.
- 4.Додавання слів.
5. Опущення слів (Рецкер Я. И.1950, С. 156–183).

Бархударов Л.С. виділяє чотири основні граматичних трансформацій:

- 1.Перестановки;
- 2.Заміни;
- 3.Додавання;
4. Опущення (Бархударов Л. С.,1969, с. 240).

Такого роду поділ є значною мірою приблизним і умовним. Ці чотири типи елементарних перекладацьких трансформацій на практиці "в чистому вигляді" зустрічаються рідко - зазвичай вони поєднуються один з одним, приймаючи характер складних, комплексних трансформацій (Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). - М.: Международные отношения, 1975. – 240 с., 183 с.).

Деякі лінгвісти розрізняють набагато більше типів граматичних трансформацій: синтаксичне уподібнення, членування речення, об'єднання речення, граматична заміна, адекватна заміна, перестановка, лексичне додавання та опущення.

Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) - у цій граматичній трансформації синтаксична структура тексту оригіналу замінюється на аналогічну структуру мови перекладу. Ця трансформація може бути використана тоді, коли існують відповідні синтаксичні структури в двох мовах. Речення мови оригінал та мови перекладу можуть повністю відповідати один одному за кількістю мовних одиниць та їх розташування.

Членування речення може бути використане, коли необхідно поділити одне велике складне речення з мови оригіналу на два чи більше самостійних у мові перекладу. Цей прийом використовується для полегшення сприймання речення читачем перекладу.

Зворотна трансформація, об'єднання речення, може доволі часто зустрічатися при перекладі. Прийом використовується через граматичні та стилістичні особливості мови оригіналу та мови перекладу. Зазвичай може

містити у собі причинно-наслідковий зв'язок (Виноградов В. С., 2001, с. 224).

При використанні граматичної заміни, словоформа, частина мови, член речення та речення певного типу можуть бути замінені на одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Тобто в процесі перекладу відбувається заміна форм мови оригіналу на іншу форму з мови перекладу. Граматична заміна може використовуватись для того, щоб виконати адекватний переклад, тому що відповідник у мові перекладу може лише заплутувати сенс речення. Деякі вчені, наприклад Бархударов, виділяють такі типи, як: заміна форм слова, заміна частин мови, заміна членів речення та лексичні заміни (Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). - М.: Международные отношения, 1975. – 240 с., 183 с.).

Заміна частин мови є найпоширенішим видом трансформації. Доволі поширеною формою є заміна іменників займенниками, але також існують випадки заміни займенника іменником, іменника дієсловом тощо.

Для реалізації перекладу граматичних особливостей можуть реалізуватися різного роду граматичні прийоми перекладу. Так, до граматичних прийомів відносять такі, як: – Членування речення – це такий перекладацький прийом, коли структура оригінального речення при перекладі цільовою мовою членується на два та більше предикативних речення. – Об'єднання речень – це протилежний членуванню спосіб перекладу, коли синтаксична структура тексту-оригіналу не членується, а навпаки перетворюється шляхом об'єднання двох і більше простих речень в одне складне речення. 45 – Граматичні заміни (члена речення, частини мови, форми слова: числа іменника, способу дієслова, типу речення і т. д.) Граматична заміна – це таке перетворення, при якому граматична одиниця в оригіналі замінюється на одиницю в мові перекладу з іншим граматичним значенням. Окрім того, слід згадати і про лексико-граматичні прийоми в роботі перекладача. Так, антонімічний переклад – це заміна стверджувальної форми оригіналу на негативну форму в перекладі або навпаки (негативної на стверджувальну),

причому це супроводжується заміною лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови перекладу з протилежним значенням. При використанні антонімічного перекладу слід також враховувати використану автором твору лексику, характер та стильові особливості тексту, частоту вживання в мові тексту тих чи інших одиниць та конструкцій. Дії перекладача вимагають урахування всіх особливостей тексту оригіналу (Корунець І. В., 2008, с. 512). Іншим прийомом є експлікація – заміна лексичної одиниці вихідної мови словосполученням, експлікуючим її значення, тобто таким, яке дає більш-менш повне пояснення цього значення мовою перекладу. Використовується для перекладу лексичних та граматичних конструкцій художнього тексту також компенсація, яка є передбачає передачу втрачених при перекладі елементів сенсу через треті засоби. Не обов'язково компенсація використовується у тому ж самому місці, що і в оригіналі, а може використовуватися в іншій частині речення чи тексту (Ребрій О. В., 2001, с.376). Однією з проблем перекладу граматичних конструкцій також є лаконічність англійської мови, її тяжіння до стислості та економії мовних засобів. У деяких англійських реченнях та конструкціях наявні сполучення слів, де одна з логічних ланок може опускатися. Це здійснюється через можливості англійської мови до такої економії, а також через здатність носія мови заповнити ці пропуски. Натомість, читач перекладу не володіє такими можливостями, а тому наявні логічні пропуски завжди мають заповнюватися перекладачем при перекладі.

Таким чином, проблеми перекладу лексичних та граматичних конструкцій художніх текстів полягають у відмінностях граматичних особливостей обох мов, а також у знаходженні адекватних способів перекладу безеквівалентної лексики. Задача перекладача полягає у правильному виборі та ефективному використанні того чи іншого прийому перекладу чи перекладацької трансформації.

3.3 Граматичні трансформації у перекладах Рибалкіна та Полотнюка

Ми розглянемо типи граматичних трансформацій на перекладах Я. Полотнюка та В. Рибалкіна. Будемо досліджувати на прикладах, що вже використовувались у 2 частині.

Слід згадати, що структура речення у арабській та українській мовах різна, тож ми будемо дуже часто спостерігати метод перестановки.

Сура 99 починається зі слів "اذا زلزلت الارض زلزالها". При перекладі філологи використали метод перестановки: "коли земля задрожить від жахливого струсу". Також в цьому перекладі присутній метод додавання – слово "від" відсутнє у мові оригіналу. Лексема "жахливий" було додано для стилістичного вираження оригіналу.

У 2 аяті перекладачі використали метод опущення, щоб уникнути повторювання.

Наступний аят перекладений з методом додавання. Слово "земля" дослідники вирішили використати, щоб зберегти структуру українського речення. Також Полотнюк застосував метод заміни. В арабській мові ми бачимо слово "اخبار"(новини, вісті). Дослідник використав часткову заміну структури речення, тож ми отримали наступний результат: "В той день земля розповість усе, що знає".

В. Рибалкін та Я. Полотнюк застосували метод додавання. Переклад вчених містить вираз "із землі", якого немає в оригіналі. В українській мові займенник пишеться окремо, у арабській разом зі словом до якого відноситься "اعمالهم".

Наступний аят при перекладі змінює структуру речення. В оригіналі ми бачимо: "ذرة خبيرة". Вчені трансформували у "добра на крихту" та "добро вагою з порошинку". Прямий переклад – "крихта добра".

Валерій Рибалкін також методом опущення прибрав слово "مثقال".

92 сура "اللّیل" починається з частки "و", яку перекладачі замінили на дієслово "клянуся". Також був використаний метод додавання. Дієслово "عشى" (покривати) було трансформовано на нашу мову як "покривати мороком". Цей метод також було застосовано при перекладі наступного аяту, який є граматично подібним до першого речення.

Ярема Полотнюк використав метод заміни структури речення. "ان سعیکم لثنتی" дослідник замінив на: "Воістину, у вас різні клопоти та турботи." Заміна частини мови відбулась при трансформації В. С. Рибалкіна. Дієслово "ثنتی" змінилось на прикметник.

Метод додавання був застосований Я. Полотнюком при трансформації наступного аяту. Слово "اعطی" має переклад "давати". Він використав також заміну. Слово "اتقی" має переклад – "бути богобоязливим". Але вчений переклав: "боятися Бога". В. Рибалкін зберіг структуру при перекладі.

Частка "ب" була опущена при трансформації дослідників, тому що ця частка дуже часто не перекладається на українську мову.

Далі ми бачимо, що Рибалкін застосував заміну структури речення. 7 аят "فسنیسره لیسره" потребує трансформацій при перекладі на українську. Це зумовлено тим, що порядок слів в арабській та українській мовах дуже сильно відрізняється. Тож цей аят дослідник переклав як: "Ми зробимо легшою дорогу до щастя." Ярема Полотнюк намагався зберегти структуру священного тексту: "Ми поведемо його до щастя."

Валерій Рибалкін застосував заміну та додавання при перекладі слова "استغنی". Він отримав наступний результат: "прагнути багатства". Цей метод був використаний, щоб розширити сенс та надати більше інформації читачеві. При трансформуванні наступного аяту ми маємо можливість спостерігати заміну порядку слів у перекладі Рибалкіна: "І вважав найкраще брехнею" та повну заміну структури речення у Яреми Полотнюка: "І волів жити неправдою".

Перекладач Валерій Рибалкін використав часткову заміну структури речення та метод додавання слів. Останній метод також був застосований у перекладі Я. Полотнюка: "То Ми проведемо його до мук і страждань". Рибалкін дав свій аналог: "Ми зробимо легшою дорогу до мук і страждань". Львівський дослідник застосував метод додавання та заміни членів речення при перекладі наступного аяту: "І не допоможе йому багатство, коли він буде гибіти". Тут слово "غنى" має переклад – "збагачуватись". Теж саме застосував і Рибалкін.

У наступному аяті ми можемо спостерігати звичне для арабів опущення слів. Вираз "يجب على" (повинен щось зробити) вони дуже часто використовують без слова "يجب". Науковці використали метод заміни членів речення. Слово "هدى" має переклад "вести". У перекладах ми спостерігаємо вираз "вести праведним шляхом". Також Полотнюк застосував метод додавання. Було додано слово "люди", якого немає в оригіналі.

Метод додавання також був використаний митцями у трансформації наступного аяту. Слово "اخرة" має прямий переклад – "інший", але в ісламській термінології воно використовується як "потойбічне життя". Тож перекладачі додали слово життя.

Початок наступного аяту "فانذرتكم..." у арабській мові передає одну лексему. Українські вчені застосували метод заміни та додавання для передачі сенсу сакрального тексту: "Тому я перестерігаю вас..." Також автори при перекладі скористувалися методом заміни частини мови: дієслово "تلظى" змінилось на прикметник "палаючого" або "страшного".

Далі бачимо використання заміни структури речення: "В ньому горітиме тільки найбільший нечестивець".

У Полотнюка ми дослідили метод додавання при трансформації 16 аяту. Оригінал "الذى كذب و توالى" вчений переклав наступним чином: "Який вважав оманною наші знамення і відвернувся від них". В. Рибалкін написав в дужках слова, які були додані, щоб читач зміг чітко відокремити оригінал від доданих частин перекладу.

Наступний аят вчені переклали, додавши низку слів та використавши заміну частин мови. Слово "سيجنبها" є дієсловом "бути прихильником". Рибалкін та Полотнюк переклали як "праведник". Цей метод також ми можемо спостерігати при трансформації лексеми "ثقى" (унікати). Дослідники додали пояснення – "уникне цього вогню". Ярема Полотнюк додав слово "вогонь" перед дієсловом, змінивши частково структуру речення.

В. Рибалкін застосував часткову заміну частини речення, коли передав сенс дієслова "يتركى" дієслівним зворотом "очищаючись".

Автори перекладів використали метод повної заміни структури речення, працюючи над 19 аятом. Отримані результати досить сильно відрізняються один від одного. Переклад Яреми Полотнюка: "І ніхто ні за яку винагороду не відкупиться від Божої кари", В. Рибалкін – "(Аллах) нагороджує своїми благами тільки того,".

Структура речення повністю змінюється при трансформації наступного аяту. Кожен з вчених намагався передати сенс якомога точніше, тож ми бачимо такий результат у Рибалкіна: "хто палко прагне до Всевишнього Господа свого."

У останньому реченні Валерій Сергійович використав слово "неодмінно", якого немає в священному Корані.

Отже, досліджуючи переклади цієї сури ми побачили, що перекладачі часто відхиляються від структури речення, використовуючи різні методи. Головна ціль перекладу – передати сенс оригіналу. Дослідники намагалися досягти цього. Звісно, дуже складно зберегти структуру речення, порядок слів, коли правила побудови речень дуже відрізняються між собою у різних культурах та мовах.

Сура "القارعة" починається цим словом. Воно має переклад "лихо", але коранічний переклад – "страшний суд". Ярема Полотнюк використав метод додавання, тож результатом став вираз "день Страшного Суду."

У 3 аяті Рибалкін змінює структуру словосполучення "ما ادرك". Дослівний переклад: "Як я розтлумачу тобі...", в той час як філолог пише: "Чи

знаєш ти..." Така структура краще сприймається в українській мові, тож перекладач здійснив таку заміну. Ярема Полотнюк використав метод заміни частини мови і трансформував слово "مبثوث" у дієслово "розлетітися".

У наступному аяті ми можемо спостерігати структуру узгодженого означення в арабській мові, а саме: "كالعهن المنفوش". Полотнюк змінює граматичну складову: "клоччя вовни". Рибалкін у свою чергу залишає її: "розпущена вовна".

Далі філологи використали метод опущення. Присвійний займенник у слові "موزينه" не використовується при перекладі. Рибалкін також використовує часткову заміну структури речення: "І чиї терези..", Полотнюк залишає все як в оригіналі: "А в кого.."

Перекладачі використовують метод додавання при перекладі наступного аяту. Вони додають слово "чекати", яке відсуне в оригіналі. Це дає змогу зрозуміти сенс речення.

Дослідники застосовують метод повної зміни структури речення. Арабський вираз "فامه هاوية" Рибалкін перекладає так: "Того обійме Провалля". Ярема Полотнюк вирішив застосувати метод додавання: "Того прийме в обійми Пекло".

Метод додавання львів'янин також використав у 10 аяті. Слово "пекло" відсутнє в оригіналі. В. Рибалкін скористувався методом часткової заміни.

Ярема Полотнюк переклав останній аят методом додавання, щоб повністю розкрити сенс сури.

Втсновки до розділу 3

Граматична структура речення в арабській мові дуже сильно відрізняється від правила побудови в українському реченні. Речення в арабській мові починається з дієслова, в той час як в українській є чіткий порядок слів: підмет, виражений іменником або займенником, після нього

присудок у вигляді дієслова або іменника. Розмір арабського речення може сягати цілого абзацу, а українській мові притаманні короткі речення.

Досліджуючи граматичні трансформації, ми виявили такі методи:

- 1) заміна частин мови
- 2) додавання слів
- 3) вилучення слів
- 4) заміна структури речення

Розглянувши приклади перекладацьких трансформацій при роботі з сакральним текстом, зазначимо, що переклад як процес являє собою складну передачу саме змісту тексту з однієї мови на іншу. Перекладаючи сакральні тексти, перекладач повинен прагнути до найбільш адекватного впливу тексту перекладу на читача.

Вважаємо, що чим ближче мови одна до одної, тим простіше перекладачеві впоратися зі своїм завданням – досягти еквівалентності та адекватності тексту, використавши мінімальні трансформації зі збереженням регулятивного впливу перекладного тексту та зі збереженням адекватного ступеня перекладацьких трансформацій, що знаходиться між буквализмом та перекладацькою вільністю, отже, при арабсько-українському перекладі перекладач у багатьох випадках має проблеми не тільки з буквальним, але й з еквівалентним та адекватним перекладом, хоча і нерідко йому не вдалося уникнути трансформаційних перетворень.

Під час дослідження перекладів українських дослідників ми проаналізували, що філологи використовують заміну структури речення та частин мови частіше. По-перше ми вважаємо, що це пов'язано з тим, що граматична побудова речення в українській мові відрізняється від структури речення в арабській мові. По-друге ці методи перекладу надають можливість синонімічно або описово перекласти той чи інший фрагмент Корану. Такі методи як додання або вилучення слів неодмінно будуть присутні у перекладницьких роботах дослідників. Це пов'язано з тим, що коранічна лексика є дуже специфічною, а відмінність культур змушує вчених шукати

відповідні аналоги, а іноді перекладати двома чи більше словами, щоб надати повний опис предмету або явища, яке характеризує арабський термін.

ВИСНОВКИ

Коран є невід'ємною частиною Ісламу, однієї з найпоширеніших релігій у сучасному світі. Розвиток відносин між Україною та арабськими країнами дають можливість краще дізнатися традиції та повсякденне життя в арабському світі.

Більшість правил підпорядковуються законам Ісламу в арабському світі. Існує навіть окремий термін – "шаріат", який означає "ісламське право". Ці закони прописані в Корані. Коран є сакральним текстом мусульман. Ісламські вчені вважають, що цю книгу неможливо перекласти. Багато дослідників використовують термін "тафсір" для позначення своєї перекладницької роботи над конфесійним текстом.

Вивчення Корану почалось ще у давнину різними народами. Люди намагались зрозуміти сенс священного тексту та передати його своїм народам.

Священний текст Корану має особливу форму написання, специфічні граматичні структури та різноманітні лексичні одиниці, які притаманні лише священному писанню. Деякі філологи навіть відокремлюють цю мову – мову Корану. Араби вважають, що ця мова займає перше місце серед інших мов, адже цей текст є священним.

В Україні дуже сильно розвиваються відносини з арабськими країнами, що стає причиною для більш стрімкого розвитку у сфері дослідження взаємовідносин арабських країн та України.

За останні роки кількість мусульман в Україні сильно збільшилась, будуються мечеті, проводяться конференції, зміцнюються відносини між представниками різних конфесій.

Валерій Рибалкін, Ярема Полотнюк, Агатангел Кримський вважаються одними з найвідоміших науковців, які приділили дуже довгу частину свого життя вивченню, дослідженню та розвитку Ісламу. Кожен з філологів намагався передати українцям сенс священного писання.

Досліджуючи роботи вчених ми розглянули якими методами користувалися перекладачі, щоб досягти найбільшого успіху у перекладницькій роботі. Також ми побачили відмінності у розумінні та сприйнятті арабського тексту науковцями.

Під час дослідження ми вперше порівняли окремі уривки перекладів Корану Яреми Полотнюка та Валерія Рибалкіна. Це дало змогу побачити з якими

труднощами стикалися перекладачі та як саме вони вирішували проблеми, які зустрічались під час їх роботи над Кораном.

Ми також дослідили методи, які використовували українські філологи під час перекладу сакрального тексту. Визначили як саме ці методи впливають на роботу перекладачів.

Ми знайшли визначення поняттю "екзегетика", "тафсір". Побачили різницю перекладів українських вчених.

Отже, у своїй роботі ми довели, що вивчення Ісламу неможливе без дослідження священної книги мусульман, а рзні методи трансформацій допомагають досягти головної цілі перекладу – відобразити основний сенс текст оригіналу з мінімальними змінами.

РЕЗІЮМЕ

القرآن هو جزء لا يتجزأ من الإسلام الذي من أكثر الديانات انتشارًا في العالم الحديث. يوفر تطوير العلاقات بين أوكرانيا والدول العربية فرصة لفهم التقاليد والحياة اليومية في العالم العربي بشكل أفضل. كل عام يزداد عدد المسلمين في العالم ، لذلك هناك حاجة لدراسة الإسلام. القرآن هو الأساس الرئيسي للإسلام. يعيش العالم العربي كله وفق أحكام القرآن الكريم.

تتطور العلاقات بين أوكرانيا والعالم العربي باستمرار. هناك حاجة إلى مترجمين ذوي خبرة يمكنهم نقل المعلومات من لغة إلى أخرى.

في أطروحة الماجستير لدينا ، بحثنا في ترجمات القرآن من قبل العلماء الأوكرانيين. لقد رأوا الاختلافات في التحولات وحددوا الأساليب التي يستخدمها علماء اللغة.

لقد بحثنا عن العلوم التي تساعد المترجمين في عملهم مع النصوص المقدسة. تم تعريف مفهوم "التفسير" وكيف تؤثر الأساليب على الترجمة.

وهكذا ، قمنا في عملنا بمقارنة وتعريف طرق ترجمة القرآن من قبل الباحثين الأوكرانيين. استكشفنا أيضًا التحولات الترجمة التي حدثت أثناء ترجمة القرآن.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев А., Мавлютов Р. (1984). *Книга о Коране*. Ставрополь
2. Ад-Даусари, Махмуд бин Ахмад бин Салих (2007). *Величие Священного Корана* / Пер. с араб. А. Нирша. – Москва.: Издательство Моск. Исламского ун-та

3. Апресян, Ю. Д. (1974). *Лексическая семантика (синонимические средства языка)*.
4. Бартольд, В. В. (1918). *Культура мусульманства*.
5. Бархударов Л. С. (1969). *Уровни языковой иерархии и перевод / Тетради переводчика / (под ред. Л. С. Бархударова)*. – Москва. : Международные отношения, – № 6
6. Белл Р. В (1970) *.Ведение к Корану*. – Эдинбург: Издательство Эдинбургского Университета,
7. Виноградов В. С. (2001). *Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)* – Москва. : Издательство института общего среднего образования РАО,
8. Вівчар Соломія (2018). *Українські переклади Корану*. Відновлено з <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/ukrayinski-pereklady-koranu>
9. П. А Грязневич, С. М. Прозоров. (1984) *.Ислам: религия, общество, государство*. — Москва.: Наука,
10. Густерин П. В. (2014). *Коран как объект изучения*. — Саарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing.
11. Л. Н. Гумилев, М. И. Артамонов, Айдер И. Куркчи. (1994). *Арабески истории*. — Москва.: ДИ-ДИК,
12. Джаббаров С. (1990). *Мифология Корана и ее земные корни*. Ташкент,
13. Ібрагім І. М. (1997, 1996). *Короткий Ілюстрований путівник для розуміння Ісламу*
14. Комиссаров В. Н. (1990). *Теория перевода (лингвистические аспекты) : (учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.)* – Москва. : Высшая школа
15. Корунець І. В. (2008). *Вступ до перекладознавства: (підручник) / І. В. Корунець*. – Вінниця: Нова Книга,
16. Кочубей Ю. (2011). Рибалкін Валерій Сергійович // *Сходознавство та візантологія в Україні в іменах: упоряд.: Циганкова Е.Г. та ін.* – К.: НАН України,.

17. Лубський, В.І. (2002). *Релігієзнавство* : підруч. для студ. вузів / – Київ. : Академвидав,.
18. Марат Мартазин (2006). *Введение в коранические науки*: учеб. Пособие для ислам. образоват. Учреждений /; Москва ислам. Ун-т – Москва.
19. Наджип Э. Н. (1960). *Современный уйгурский язык*. — Москва.: Издательство восточной литературы.
20. Пиотровский М. Б. (1991). *Коранические сказания*. – Москва.: Наука. Главная редакция восточной литературы.
21. *Коран*. З арабської переклав (вибрані сури та фрагменти) Я.Полотнюк // Всесвіт, –1990, – № 6.
22. Ребрій О. В. (2012). *Сучасні концепції творчості у перекладі* : (монографія) / – Харків. : ХНУ імені В. Н. Каразіна,.
23. Ревзин И. И. (1964). *Основы общего и машинного перевода* /. – Москва. : Высшая школа,.
24. Рецкер Я. И. (1950). *О закономерных соответствиях при переводе на родной язык* // Вопросы теории и методики учебного перевода : сборник статей. – Москва. : АПН РСФСР,
25. Рибалкін В. С. (1998). *Ідеологічні та лексикологічні рифи у перекладах святого письма мусульман* // Східний Світ. —№1-2.
26. *Коран* . Дослідження, переклад (фрагмент) і коментарі Валерія Рибалкіна. – Київ.: Стилос, – 2002
27. Ушаков В. Д (1996). Монографія "*Фразеология Корана (опыт сопоставления фразеоречений Корана и арабского классического языка)*". – Москва.: Восточная литература. РАН.
28. Фархутдінов Ф.Р. (2021) "*ЯРЕМА ПОЛОТНЮК ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ*". Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної відеоконференції "Світ цінностей і цінності у світі", 13–14 травня 2021 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ.
29. Юсуф Али, Абдулла (2001). *Алфавитно-предметный указатель к смысловому переводу Корана (адаптированный к переводам текста*

*Корана на русский язык) /Пер. с англ., адаптация С. Ю. Косицыной,
Ибрагима Б. Ф. Сулу, С. В. Герасименко.- К.: Ансар Фаундейшн.
30.Zwemer S. M.(1915). *Translations of the Koran* (англ.) // The Moslem World.*